

FRUNZARII VERZI UTILIZAȚI ÎN OBICEIURILE DE LA ÎNCEPUTUL VERII

Varvara BUZILĂ

1. *Precizarea cadrului cronologic*

Calendarul popular românesc este rezultatul unei experiențe multiseculare de sincronizare a vieții și activității marilor comunități umane la ritmurile naturii și ritmurile cosmice. Schimbările evidente produse cu regularitate în mișcarea aștrilor cerești, în viața plantelor și animalelor, importante și pentru întreținerea vieții comunităților umane, au fost marcate prin sărbători calendaristice. Principalele sărbători consemnează, cel mai frecvent, perioadele de criză în existența aștrilor: solstițiile și echinocțiile, începutul și sfârșitul anului calendaristic, începutul și sfârșitul anotimpurilor etc. Având o vechime considerabilă, calendarul popular a stratificat și articulat practici rituale, reprezentări, credințe și simboluri diverse pe filonul aceleiași sărbători, încât în virtutea acestor procese au rezultat sărbători de mare complexitate.

Este și cazul sărbătorilor de la începutul verii, cuprinse între *Duminica Mare* și *Rusalii*. Ele marchează concomitent și începutul celei de-a doua jumătăți a anului, care, din perspectivă mitologică, este la fel de importantă ca și începutul lui. Elementul definițiv al acestei perioade este folosirea ramurilor verzi pentru împodobirea spațiului cultural. Foarte vechi, de sorginte precreștină, cu unele infiltrații creștinești, aceste sărbători continuă să fie respectate și în prezent. Călătorind prin satele Basarabiei în zi de *Duminica Mare* sau în zilele imediat următoare, observi ramuri mai mari sau mai mici atârinate pretutindeni la case și la toate acareturile gospodăriei, la fântâni, izvoare, biserici și alte edificii publice. Am considerat important să cercetăm aceste simboluri vegetale utilizate tradițional în mileniul trei, iar în baza documentărilor acumulate de cercetătorii premergători în domeniu, să încercăm reconstituirea acestei perioade calendaristice, pentru a observa cum au evoluat obiceiurile și de ce au rezistat în timp.

De la început, trebuie să precizăm că ramurile verzi sunt prezente mereu în structura obiceiurilor calendaristice prin multitudinea speciilor lor sălbatice și cultivate. Este firească această referire consecventă a culturii populare la mediatorii vegetali, deoarece purtătorii acestei culturi se confundă încă în mare parte cu mediul

natural în care locuiesc și de care depind; se conștientizează ca parte indisolubilă a neamului lor, care structurează rețeaua relațiilor sociale; comunică cu lumea încă foarte emoțional și afectiv; reflectă în imagini, iconic asupra lumii, naturii și cosmosului¹. În limbajul obiceiurilor, codul vegetal, ca cel mai expresiv exponent al naturii aflate în schimbare, este unul de bază în sistemul simbolurilor obiectualizate, folosit alături de cel verbal, gestual, muzical, cromatic, numeric etc., în cadrul riturilor de depășire a etapelor anului, văzute ca niște crize cosmice, sociale și culturale. Vegetația în ansamblu reprezintă miza principală în scenariile mitice de trecere prin aceste crize. Ea ritmează reușit perceperea ciclică a mersului timpului.

Ramura verde se impune în recuzita sărbătorilor odată cu începutul primăverii prin reprezentății săi cei mai expresivi la etapa dată. Salcia fiind prima care îmbobocește, are în spațiul cultural românesc rol dominant la *Florii*, când este sfințită la biserică și păstrată, pentru a fi utilizată în practici magice, cu scopuri apotropaice și premaritale².

În spațiul de la est de Prut, ramura de salcie apare aproape generalizată în obiceiurile de la *Sf. Gheorghe* (23 aprilie – 6 mai)³, fiind situată în mijlocul unei brăzdițe verzi, pe stâlpii porților, cu scopul de a proteja mana laptelui vacilor, până în *Sâmbăta Duminicii Mari*, când este dată în fântână, ca laptele vacilor să fie mult, precum e apa. Doar pe alocuri, în loc de salcie, este folosit ramul de măcieș. Implicarea măcieșului în acest context apare ca o extindere funcțională. Tot în ajunul *Sf. Gheorghe*, ramurile de măcieș erau puse la intrarea în ocoale, pentru a apăra vacile de eventuala acțiune a strigoaicelor, care, în viziune populară, umblau în această noapte să fure mana vitelor.

Odată cu înfrunzirea mai multor copaci, crește treptat și frecvența ramurilor lor în practicile rituale. În spațiul românesc,

¹ Friedhart Klix, *Erwachendes Denken. Eine Entwicklungsgeschichte der menschlichen Intelligenz*, Berlin, VEB Deutscher Verlag der Wissenschaften, 1982 (capitolul despre gândirea arhaică).

² De *Duminica Floriilor*, în sudul Basarabiei, fetele fac obiceiul *Suratele*. Își pregătește fiecare cunună din ramuri de salcie sfințită, pe care apoi, concomitent, le lasă pe apă pentru a afla care dintre ele se va mărita prima în acest an. Fata a cărei cunună ajunge mai întâi la locul stabilit se consideră că se va căsători prima și invită în ziua de *Paști* toate fetele-surate la ea acasă la masă. Obiceiul e o reminiscență a însurării, ca formă socială de fortificare a neamului, păstrată mai mult ca denumire, decât ca practică. Relațiile stabilite în cadrul obiceiului erau reactualizate an de an, până când fetele se măritau.

³ În spațiul de la est de Prut, cea mai mare parte a populației (în jur de 80%) respectă sărbătorile după stilul vechi al calendarului iulian.

ramurile verzi, reprezentând mai multe specii de copaci, sunt utilizate ca tradiție zonală deja la *Sf. Gheorghe*⁴ și la *Armindeni*⁵, iar la *Duminica Mare*⁶ devin o practică generalizată.

Duminica Mare este o sărbătoare specifică tuturor românilor, fiind marcată pretutindeni în ajunul celei de-a 50-a zi de după *Paști*; iată de ce a mai fost numită și *Cincizecimea*. Astfel, în funcție de când se sărbătorește *Paștele*, care este o sărbătoare mobilă, *Duminica Mare* este marcată cel mai devreme la 23 mai și cel mai târziu la 26 iunie, adică în perioada de creștere abundentă a vegetației. În cultura tradițională ea este considerată cea mai importantă duminică din an, de unde și numele ei predominant de *Duminica Mare* sau, sporadic (la nord), de *Duminica Verde*. În consens cu această cromatică, până și perdeaua albă de la altarul bisericii este schimbată în această zi cu una verde, pentru că este ziua triumfului verdelui. Realmente ea este și cea mai îndelungată zi de duminică din an, sărbătorită în această perioadă, fiind și cea mai apropiată de solstițiul de vară (21 iunie). La *Duminica Mare* s-a mai păstrat sărbătorirea hramului satelor⁷, ceea ce constituie o raritate a fenomenului, pentru că în ultimul secol hramurile au fost concentrate mai mult toamna. În unele localități funcționa, pentru ultima oară în an scrânciobul (leagănul) de la *Paști*. Pretutindeni se făcea joc (horă, la sud). Ciclul de sărbători, în care este inclusă și *Duminica Mare*, ține de calendarul lunar și se încheie la *Împrăștierea Rusaliilor* (în zi de joi, a noua săptămână de după *Paști*) sau *Joia Verde*, pentru a se trece imediat la respectarea sărbătorilor ce țin de calendarul solar.

Astfel, *Duminica Mare* este una din principalele sărbători ale verii, axată pe apogeul ei – solstițiul de vară. Din această interdependență a

---

⁴ Ion Ghinoiu, *Vârstele timpului*, Chișinău, Editura Știința, 1994, p. 274; idem, *Obiceiuri populare de peste an. Dicționar*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1997, p. 161; Monica Budiș, *Ramura verde în ciclul pascal*, în „Primăvara. Tradiții și obiceiuri”, Academia Română, Institutul de Etnografie și Folclor, f. I., f. a., p. 48-50; idem, *Microcosmosul gospodăresc. Practici magice și religioase de apărare*, București, Editura Paideia, 1998, p. 103.

⁵ M. Budiș, *Microcosmosul...*, p. 98; Polihronie Sârcu, *Iz byta bessarabskich rumyn*, manuscris, Societatea Geografică Rusă, Sankt Petersburg, 1912, p. 180; Nicolae Băieșu, *Tradiții populare ale sărbătorii de 1 mai*, în „Revista de Etnologie”, nr. 1, Chișinău, 1995, p. 37; *Sărbători și obiceiuri*, vol. III, Transilvania, București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 281-283.

⁶ *Sărbători...*, vol. III, p. 294-295; Ion Ghinoiu, *Obiceiuri...*, p. 67; Monica Budiș, *Microcosmosul...*, p. 98.

⁷ Fundurii Vechi (Fălești), Stroești (Râbnîța), Zăicani, Râșcani, Târnova, Gordinești (Edineț), Rudi (Dondușeni), Săiți (Căușeni).

Duminicii Mari cu *Paștele* și solstițiul de vară rezultă o mare complexitate culturală, care poate fi relevată în contextul larg al funcționării ei.

Conform altor tradiții locale, perioada de referință a *Duminicii Mari* începe mai înainte de *Paști*, în *Joia Mare* din săptămâna premergătoare *Paștelui* când se consideră că *Rusaliile* ies împreună cu morții din locurile în care sălășluiesc⁸ și durează cel mai târziu, așa cum remarcam mai înainte, până în ziua de joi din a doua săptămână de după *Duminica Mare*, când este sărbătorită *Împrăștierea Rusaliilor*. În acest context, *Rusaliile* sunt sărbătorite, ca tradiție zonală, fie a doua zi de *Duminica Mare* în Transilvania, Banat, Oltenia, Muntenia, sporadic și în Moldova, cu precădere în satele de la nord, inclusiv în Bucovina, dar și în cele de la sud, sau cu o săptămână mai târziu, în cea mai mare parte a localităților din centrul și sudul Republicii Moldova, mai sporadic la nordul ei, și în Bucovina. Este necesar să precizăm că aceste două variante temporale, numite convențional de noi, scurtă și lungă, se mențin, având pondere diferită, în tot spațiul cultural românesc⁹.

Analizând faptele disponibile, am ajuns să fim de acord cu părerea celor care susțin că perioada lungă de sărbătorire a *Rusaliilor* era cândva generalizată și că asupra ei s-a suprapus sărbătoarea creștinească a *Pogorârii Sfântului Duh*, numită și *Troița*¹⁰. O dovadă în acest sens este și faptul că pretutindeni în spațiul cultural românesc o zi importantă din acest ciclu este cea de-a 24 zi de după *Paști* – miercuri, numită *Sfredelul Rusaliilor*, *Todorusalii* sau *Strodul Rusaliilor*, când se consideră că aceste ființe devin active, încep să fie periculoase¹¹. *Sfredelul Rusaliilor* marchează jumătate din timpul cuprins între *Paști* și *Duminica Mare*. La fel, pretutindeni, o altă zi importantă din acest ciclu (a doua sau a opta după *Duminica Mare*) este numită simplu – *Rusaliile*. Dar numai pentru perioada lungă mai este specifică o sărbătoare, având mai multe denumiri: *Zbuciumul Rusaliilor*, *Buciumul Rusaliilor* sau *Împrăștierea Rusaliilor* (*Împrăștiierile*). Este ziua când ele sunt nevoite să înceapă a pleca în lumea lor, unde vor sta timp de un an, conform celor mai multe date, sau, conform

⁸ Alexei Mateevici, *Moldavskie prazdniki ot Paschi do Pjatideseatniț*, în *Opere*, vol. 2, Chișinău, Editura Știința, 1993, p. 166. Ideea apare și în tradiția găgăuzilor din Republica Moldova; a se vedea: E. N. Kvilinkova, *Gagauzskii narodnyi kalendari*, Chișinău, Editura Pontos, 2002, p. 108-109.

⁹ Ion Ghinoiu, *Obiceiuri...*, p. 166.

¹⁰ *Creația populară*, Chișinău, Editura Cartea Moldovenească, 1991, p. 101; Victor Kernbach, *Universul mitic al românilor*, București, Editura Științifică, 1994, p. 219-220.

¹¹ Ion Ghinoiu, *Obiceiuri...*, p. 161-162, 183.

altora, rămân pe pământ, dar devin inofensive, uneori chiar îi ajută pe oameni¹². Retragerea lor definitivă coincide cu sărbătorirea celor nouă zile de joi de după *Paști*, numite *Joile oprite*, ori *Joile pomenite*, respectate cu strictețe în societatea tradițională, ca fiind zile nelucrătoare¹³. Ea a mai fost numită *Joia Verde* după modelul *Duminica Verde* (*Duminica Mare*) sau *Joia Mânioasă*, mânioase fiind *Rusaliile*, în accepție populară, pentru că sunt nevoite să plece în lumea lor¹⁴.

Astfel, *Rusaliile* sunt sărbătorite pretutindeni de toți românii în relație cu *Duminica Mare*, dar la două date diferite și cu o durată diferită: a doua zi sau la o săptămână după *Duminica Mare*. După bogăția denumirilor, credințelor focalizate și practicilor rituale desfășurate, cea de-a doua sărbătoare este mai veche.

Aici trebuie să precizăm că *Rusaliile* au corespondente în segmentul de timp de la *Paști* până la solstițiul de vară și în cultura tradițională a altor popoare. Bulgarii sărbătoresc *Nedelja Rusalii* (*săptămâna Rusaliilor*) care începe a doua zi după *Troiță*. Iar *Rusaliile* sunt respectate la fel ca *Samodivele*, *Samovilele*¹⁵. Sârbii sărbătoresc *Samovilele*¹⁶. În secolele trecute, ucrainenii și rușii au respectat *Rysalka nedelja* (*săptămâna rusalcelor*), premergătoare *Troiței* (*Duminica Mare* – la români), dar și pe actantele sărbătorii – *Rusalki*¹⁷.

¹² Alexei Mateevici, *op. cit.*, p. 166.

¹³ Lazăr Șeinanu, *Ielele, Vântoasele, Frumoasele, Șoimanele, Măiestrele, Zânele*, studiu de mitologie comparativă, în „Revista pentru istorie, arheologie și filologie”, București, an. III, 1880, p. 159-210; Tudor Pamfile, *Sărbătorile de vară la români*, București, 1910, p. 1-5; Adrian Fochi, *Datini și eresuri populare de la sfârșitul secolului al XIX-lea*, București, Universitas, 1976, p. 172-186; Ion Ghinoiu, *Obiceiuri...*, p. 100-101.

¹⁴ Tudor Pamfile, *op. cit.*, p. 4; Ion Ghinoiu, *Obiceiuri...*, p. 100.

¹⁵ Hristo Vakarelski, *Etnografija na Bălgaria*, Sofia, 1977, p. 428-429; Ivanicika Guerguieva, *Balgarska narodna mitologija*, Sofia, 1983, p. 110; Assia Popova, *Une societe feerique d'amazones. Les Samodivi*, în „Le conte en Normandie”, Universite de Caen, 1986, p. 279-296; A. Răbakov, *Rusalii i bog Simargl-Pereplut*, în „Sovetskaja arheologija”, nr. 2, 1967, *passim*; idem, *Jazycestvo Drevnei Russi*, Moscova, 1988, p. 674-688; IvanicikaGuerguieva, *De l'Ascension a la Pentecote: le Dictame. Rever sous le Dictame*, în „Les plantes et les Saisons”, Collection ethnologies d'Europe. Les correpondnces de Civilisations, Montpellier, 1990, p. 213-227.

¹⁶ IvanicikaGuerguieva, *op. cit.*, p. 214, 221.

¹⁷ Vladimir Propp, *Trudy. Fol'klor. Literatura. Istoria*, Moskova, 2002, p. 82-84; V. K. Sokolova, *Vesenne-letnie kalendarnye obready russkich, ukraințev i belorussov*, Moskova, 1979, p. 222-223; A. V. Kurocikin, *Rastitel'naja simbolikakalendarnoi obrjadnosti ukraințev*, în „Obread i obreadovyi fol'klor”, Moscova, 1982, p. 157; *Mifologhiceskii slovar*, Sovetskaja Enciklopedija, 1992, p. 472.

Există o bibliografie bogată la temă, vizând diferite aspecte ale acestei perioade calendaristice în diferite tradiții culturale, lucrări la care vom face referință în măsura necesității pe parcursul exegezei noastre. Ținând cont de ele, prezentul studiu încearcă abordarea ansamblului ei de manifestări din perspectiva utilizării frunzarilor verzi, în baza faptelor culturale atestate în spațiul de la est de Prut. Este important să urmărim cum s-au structurat pe același filon al calendarului popular mai multe sărbători, cum au fost comasate, triate și dezvoltate practici, credințe și reprezentări, pentru a articula această perioadă între celelalte sărbători.

În contextul sărbătorilor ce țin de calendarul solar, perioada Duminica Mare – Rusalii, Împrăștierea Rusaliilor este ca un citat mare din calendarul lunar, integrat celui solar, ceea ce face încă o dată dovada vechimii acestor sărbători. Perioada are toate însemnele unui dezechilibru al lumii.

2. Exuberanța rituală a vegetației la începutul verii

Ramurile verzi sau ramurile înfrunzite sunt numite pretutindeni în spațiul cercetat *frunzari*. Unitatea lexicală denotă o anumită vechime a utilizării lor rituale, dar și o tendință de uniformizare sub aspect lingvistic a obiectului sau simbolului ritual. Conform unei tradiții mai vechi, frunzarii sunt aduși din pădure în *Sâmbăta Duminicii Mari*, respectându-se anumite prescripții rituale. Toate componentele obligatorii ale ritului: timpul, spațiul, actanții, gesturile, obiectele sunt valorificate semantic și merită să fie interpretate din această perspectivă. Întâi de toate, dis-de-dimineată, până la răsăritul soarelui, sunt pomeniți morții. În a doua jumătate a zilei, bărbații și băieții se duc în pădure după frunzari, iar femeile aduc ierburi și flori mirositoare din lunci și poiene. Până la căderea amurgului oamenii împodobesc cu frunzari toate construcțiile din vatra satului: porțile și gardul gospodăriilor, locuințele, beciul, acareturile animalelor, dar și fântânile, scrânciobe (leagănele) satului, bisericile, porțile cimitirelor, crucile, răstignirile de la răscruci. Nici o construcție, nici o intrare nu rămâne fără frunzari, inclusiv căruța, dacă a doua zi stăpânii trebuiau să plece cu ea la târg sau la hram. Concomitent, în interiorul locuințelor și al bisericilor, femeile și fetele aranjează pe jos, prin unghere, pe pereți și pe piesele de interior frunzari mai mici, ierburi și flori mirositoare. Aceste pregătiri sunt finalizate înainte ca cireada de vaci, care vine de la păscut, să intre în sat. Se consideră că odată cu ea pot intra în sat și Rusaliile¹⁸.

¹⁸ Bujor (Hâncești), inf. Coșleț Elisaveta, n. 1925, înr. 1988.

Rezultă că riturile înfăptuite pe parcursul zilei de *Sâmbăta Duminicii Mari* creează o anumită protecție a vetrei satului contra Rusaliilor.

Dat fiind faptul că societățile tradiționale se ocupă în permanență de taxonomia obiectelor rituale, conferindu-le diverse rosturi și semnificații simbolice, este important să observăm ce esențe de copaci au fost preferați pentru a servi scopurilor rituale.

Izvoarele vremii ne ajută să reconstituim specificul sărbătorilor începând cu mijlocul secolului al XIX-lea, când modul de viață tradițional mai păstra în bună parte scenariile culturale ale secolelor precedente. În descrieri sunt precizate speciile de copaci, ținându-se cont de diversitatea lor, nu totdeauna și de frecvența unora în raport cu celelalte. Autorii remarcă folosirea predominantă a ramurilor verzi de tei pentru înfrunzirea spațiilor culturale¹⁹ – predilecția pentru tei fiind în consens cu tradiția generalizată în întreg spațiul Moldovei istorice²⁰.

Cercetările de teren întreprinse în a doua jumătate a secolului al XX-lea au confirmat preferința rituală a teiului²¹, oferind, totodată, posibilitatea de a preciza anumite tendințe importante privind utilizarea celorlalți copaci. Al doilea ca frecvență în practica rituală este nucul²². Foarte sporadic, uneori nici ca tradiție locală, apar frunzarii de stejar, arțar, salcâm, sălcioară, plop, ulm, frasin, brad, paltin și foarte rar, numai ca practică de familie, nu de comunitate rurală, a fost semnalată

---

¹⁹ Polihronie Sârcu, *op. cit.*, p. 180; Alexei Mateevici, *op. cit.*, p. 189; Gheorghe Pavelescu, *Din spiritualitatea românilor transnistrieni. Credințe și obiceiuri*, în „Ramuri”, Craiova, 1944, p. 11.

²⁰ Monica Budiș, *Microcosmosul ...*, p. 98.

²¹ Pătrăuți, Suceveni, Carapeiu, Prescureni, Storojineț, Crasnoilsc, Molnița, Horbovo, Malinovca, Mahala, Boian, Noua Suliță (Cernăuți); Burlănești (Edineț); Costești (Ialoveni); Sevrova, Florești, Bumbăta (Ungheni); Hirișeni, Mândrești (Telenești); Lozova, Sadova, Vorniceni, Țibirica (Călărași); Cristești, Dolna, Miclești, Șendreni, Iurceni, Bolțun, Ciuciuleni (Nisporeni); Peresecina, Drâslăceni, Ratuș, Donici, Mana (Orhei); Coșnița, Ustia (Dubăsari); Sagaidac (Cimișlia); Staroselie (Tarutino).

²² Slatina (Teceu); Larga, Criva, Tabani (Briceni); Țaua, Cernoleuca, Dondușeni, Popești, Sofia (Drochia); Zăicani (Râșcani), Terebna, Zăbriceni (Edineț); Obreja Veche (Florești); Grăseni Chirileni, Todirești, Măcărești (Ungheni); Călărași, Cărpineni, Ulmu (Hâncești); Furceni, Brănești, Morovaia, Butuceni, Trebujeni, Susleni, Pietra (Orhei); Zamciozi (Strășeni); Dubăsarii Vechi, Hârtopol Mic, Hârtopol Mare, Mașcăuți, Jevreni (Criuleni); Mingir, Bujor, Bălceana (Hâncești); Sărata Răzeși, Iargara (Leova); Gangura, Abaclia, Sadaclia (Căinari); Hârtop, Albota de Sus (Taraclia); Ciobolaccia, Victorovca (Cantemir); Crihana Veche, Manta, Tătărești, Burlacu, Roșu (Cahul); Cuza Vodă, Vadu lui Isac, Slobozia Mare, Văleni, Câșlița Prut, Giurgiulești (Vulcănești); Barta, Anadol, Reni, Camâșovca, Pocrovca, Utconosovca (reg. Odessa).

utilizarea ramurilor de pomi: cireș, vișin. Valeriu Butură, în clasică sa lucrare *Etnobotanica poporului român*, a prezentat dimensiunile culturale ale acestor copaci. Ar fi greșit să credem că utilizarea magică a unor specii de copaci este direct proporțională cu utilitatea lor în viața poporului, deși, cum vom argumenta puțin mai departe, acest aspect este subliniat de purtătorii de cultură.

Uneori, în practica aceluiași sat, persistă opțiunea pentru mai mulți arbori. Spre exemplu: la Rudi, Soroca, sunt puși frunzari de nuc, tei, frasin și paltin. La Copanca, Ștefan Vodă – stejar, plop și frasin. Tei, nuc și salcâm – la Colencăuți, Hotin și la Trebujeni, Orhei. Brad, ulm, nuc – la Oziornoe, Izmail. La Stroiești, Râbnița, se crede că e bine să aduci crengi de tei mari, dar și câte un ram de tot felul de copaci din pădure. La Tartaul, Cantemir se spune că teiul liniștește, nucul lecuiește, iar stejarul întărește. Este destul de frecventă și preferința pentru ramurile a doi arbori: tei și nuc, nuc și stejar, nuc și salcâm, nuc și arțar²³. Dar cele mai multe sate recurg la ramurile unui singur copac – teiul sau nucul.

Cartografiind rezultatele cercetărilor de teren, am obținut un tablou general în care nu se delimitează arii exclusive pentru un copac sau altul, dar se detașează anumite predilecții. Pentru dominanta tei se conturează o arie cuprinzând nordul Bucovinei, nordul Republicii Moldova, spațiile mai împădurite din centrul ei, pentru ca în localitățile sudice să se contureze aria în care predomină nucul. Totodată, aria sudică a promovat în scenariul ritual al sărbătorii o mai mare diversitate arboricolă, dar nucul predomină pretutindeni, atât în satele românești, cât și în cele găgăuzești, bulgărești sau mixte²⁴.

Dar trebuie să remarcăm și o vechime impunătoare a conlucrării acestor doi copaci în cadrul obiceiului, manifestată prin similitudinea lor. Astfel, unele localități românești din dreapta Tisei²⁵ afișează frunzari de nuc, într-o zonă cu dominanta tei, iar altele din Bugeac²⁶ afișează frunzari de tei, într-o zonă cu dominanta nuc.

²³ Colencăuți (Hotin), Rudi (Soroca), Stroiești (Râbnița), Trebujeni (Orhei), Copanca (Ștefan Vodă), Orziornoe (Izmail).

²⁴ Pentru găgăuzi – E. N. Kvilinkova, *op. cit.*, p. 125 – nuc (ceviz yaraa), dar și salcâm (biyaz salkim). Pentru bulgari – Ciucur (Taraclia), inf. Lisaveta Râșină, n. 1936, înr. 1988 și Ciobolaccia, Victorovca (Cantemir), Tvardița – inf. Pagur Ana, învătătoare, n. 1955, înr. 2004.

²⁵ Slatina, Bouțul Mare și Bouțul Mic (Tiacev).

²⁶ Staroselie și Mangiu (Tarutino).

După ce am prezentat tabloul general al frecvenței arborilor în scenariul ritual, este necesar să insistăm asupra reprezentărilor generate de cei mai importanți dintre ei – teiul și nucul. Aici trebuie să precizăm că pentru Moldova, copacul definitiv al acestei perioade este teiul. În unele localități, *Duminica Mare* mai este numită și *Duminica Teilor*. Marea popularitate a teiului în această perioadă poate fi îndreptățită prin rosturile lui practice în viața poporului, care au fost redimensionate și în rosturi magice, rituale. La începutul verii teiul este înflorit, răspândește miresme puternice. Florile lui sunt folosite în medicina populară, ele având proprietăți medicinale universale. În mentalitatea populară, teiul este considerat *lemnul Domnului*, pentru că din lemnul lui se fac iconostase, cruci, chivote pentru icoane²⁷.

Aproape de mijlocul secolului al XX-lea, referindu-se la tradiția frunzarilor în Transnistria, informatorii subliniau preponderența celor de tei, motivând că-i mai frumos și „mai bun decât tot lemnul”²⁸. În Maramureșul din dreapta Tisei, așa cum remarcam, arborele dominant este teiul. Cu el sunt împodobite toate construcțiile, dar, spre deosebire de alte zone, aici teiul nu este introdus în locuințe. „Dacă-l aduci în casă, te vor mânca puricii tot anul” – susține o credință răspândită aici, dar și la românii din Bucovina²⁹.

Există și localități în care ambii reprezentanți vegetali sunt prezenți în scenariu. Atunci apare o relație clară între tei și nuc. De cele mai multe ori, teiul rămâne principal. Ramurile de tei sunt folosite pentru a proteja biserica, mormintele, cimitirul, exteriorul casei, iar cele de nuc sunt introduse în interiorul ei, alături de ierburi³⁰. Întotdeauna, indiferent dacă sunt singurele folosite sau apar în contextul altor arbori, ramurile de tei sunt cele mai mari. Uneori, acestea sunt lungi cât înălțimea casei³¹. Pentru a le ține verzi mereu, sunt introduse în vase mari cu apă. În unele localități, doar cea mai mare ramură de tei cumulează mai multe potențe propițietoare și apotropaice. După ardere, cenușa ei este utilizată în practici medicinale magice.

²⁷ Ivan Evseev, *Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale*, Timișoara, Editura Amarcord, 1999, p. 185-186.

²⁸ Gh. Pavelescu, *op. cit.*, p. 11.

²⁹ Molnița (Cernăuți), inf. Ciuclea Elena, n. 1904, înr. 1984.

³⁰ Gordinești, Brânzeni (Edineț); Zamcioji (Strășeni); Lozova și Vorniceni (Călărași); Ișnovăț și Drăslăceni (Orhei); Bujor, Negrea, Bălceana, Mingir (Hâncești).

³¹ Peresecina (Orhei); Mileștii Mici (Ialoveni); Lozova, Sadova (Călărași); Hirișeni (Telenești), Sagaidac (Cimișlia).

Apoi, trebuie să remarcăm o deosebire evidentă privind pragmatica celor doi copaci. Teiul este mai mult implicat în credințele axate pe această perioadă decât nucul, ceea ce este un argument în plus al vechimii lui în uzul ritual. Spre exemplu, la Voinești, Nisporeni de *Rusalii* fiecare om trebuie să dea în fântână sau pe apă măcar o frunză de tei, ca să fie sănătos. Din frunze de tei copiii pocnesc în toată *Săptămâna Rusaliilor*, pentru a se apăra de iele. La începutul secolului al XX-lea se credea că morții care încep să reîntre în morminte la *Rusalii* se încălță la plecare cu frunzele de tei afișate la Duminica Mare³².

Pun diferiți frunzari cu scopul să nu se apropie de gospodării duhurile rele. Împreună cu frunzarii, care reprezintă registrul superior ca înălțime al vegetației, în ansamblul practicilor rituale au roluri importante ierburile și florile frumos mirositoare, reprezentante ale lumii vegetale din registrul ei de jos. Analiza funcțiilor și semnificațiilor ierburilor va completa înțelegerea specificului acestor sărbători calendaristice.

Așa cum remarcam, ierburilor și florilor le revin roluri importante în spațiul locuit de om. Sunt așternute în interiorul locuinței pe jos, expuse pe mobilier, pe pereți, în unghere, încât datorită lor, penetrarea vegetației în epicentrul sacralității spațiului cultural – locuința și biserica – devine totală. Pentru a sublinia importanța acestui segment temporal în viața plantelor, la Cernoleuca, Dondușeni, și Putinești, Florești, se crede că până la *Duminica Mare* nu-i bine să aduci în casă miresme de plante³³. La Bleșteni, se interzice categoric să pui în casă până la această zi flori de grădină sau de câmp³⁴. Ceea ce demonstrează că penetrarea spațiului cultural de către cel natural prin exponentul său cel mai relevant – vegetația – trebuie să aibă loc în cadrul scenariului ritual.

În această perioadă a verii se considera că proprietățile ierburilor de leac ajung la maxim. Mai mult chiar, conform credințelor populare, până la *Duminica Mare* toată iarba este de leac. Iată de ce în Bucovina și în satele de Codru, prescripțiile rituale sunt de a aduce acasă iarbă cosită de-a valma din pădure, pentru a împodobi interiorul locuinței cu ea³⁵. Astfel, conform unor credințe generalizate, ierburile medicinale

³² A. Mateevici, *op. cit.*, p. 189.

³³ Cernoleuca (Dondușeni), inf. Glavan Nadejda, n. 1910 și Raisa Bejan, n. 1925, înr. 1984; Putinești (Florești), inf. Axenia Caica, n. 1918, Anton Solcan, n. 1014, înr. G. Popovici, 1990.

³⁴ Bleșteni (Edineț), inf. Bolduma Sofia, n. 1915, înr. 1985.

³⁵ Elena Niculiță-Voronca, *Datinele și credințele poporului român*, vol. 2, București, Editura Saeculum I. O., 1998, p. 159.

sunt recoltate doar până la *Duminica Mare*. Începând cu această zi, ele nu mai sunt bune, motivându-se că își pierd calitățile, pentru că sunt călcate de *Rusalii*. Adică li se iau proprietățile curative și rămân în această stare până la *Împrăștierea Rusaliilor*, mai exact până la solstițiul de vară, când sunt *Sânzienele* (la centru și la nord) sau *Drăgaica* (la sud), când își recapătă puterea³⁶.

În spațiul cercetat iarba și florile introduse în locuință la *Sâmbăta Duminicii Mari* denotă o mare unitate. Pretutindeni este adus în locuință cimbrul (*cimbrul ciobanului*), *corovatica*, dar și tot felul de iarbă (*iarba tărcată*, *chirăul*), mînta (*mînta sălbatică*, *rece*, *creață*, *de mlaștină*, *mînta broaștei*), *odoleanul*, *samanasaua*, *sânzianul*, *frățiorii*, *romaniță*, *doamna florilor* etc. Ierburile se aștern pe podea (sub țolurile care o acoperă), ca ele să păstreze contactul direct cu pământul. În multe localități aduc în casă pentru prima dată flori de trandafir. În satele de la nord, în special cele din raionul Briceni, alături de ierburile mirositoare din câmp și păduri, se mai pune și leuștean. Tot aici se fac și plăcinte cu leuștean. La Bolțun și Zberoaia, Nisporeni, se recomandă ca la *Duminica Mare* fetele să se scalde cu tot felul de buruiene, ca să se spele de toate relele.

După ce au fost ruși frunzari și ierburi pentru împodobirea spațiilor culturale în *Sâmbăta Duminicii Mari*, în cele trei sau opt zile de până la *Rusalii* se interzice categoric ruperea ierburilor sau frunzelor din pădure, câmp sau grădină. Se interzice să umbli prin pădure sau prin luncă, să pescuiești sau să te scalzi în apele râurilor, iazurilor, să ieși din bătătura satului. În acest mod, este interzis accesul în toate locurile sălbatice, unde se consideră că trăiesc Rusaliile. Prescripția este motivată prin credința că ele stăpânesc în această perioadă spațiile naturii prin definiție și că pedepsesc pe toți cei care le încalcă hotarele, producându-le boli specifice („te strâmbă”, „te ologesc”, „te iau”, „te nebunesc”) sau atrag grindina, care distruge roada câmpului, fulgerele asupra casei³⁷.

Dar aria de acțiune a Rusaliilor este mult mai extinsă decât spațiul neculturalizat. Pentru că, în consens cu același sistem de credințe, nu se permite să lucrezi nici în câmp, nici pe lângă casă. În această perioadă sunt mai multe zile când munca oamenilor este supusă unor interdicții stricte. Cadrul temporal al acestor interdicții este mai larg decât perioada luată în discuție, are relații directe cu ciclul pascal.

³⁶ *Ibidem*, p. 159.

³⁷ *Ibidem*; P. Sârcu, *op. cit.*, p. 180; A. Fochi, *op. cit.*, p. 259-260.

Astfel, după *Paști*, sunt sărbătorite nouă zile de joi la rând, numite și *Joile oprite* (oprite de a lucra), ori *Joile pomenite*, *Cele Joi*, *Joile grele*, *Joile păzite*³⁸. La acestea se adaugă *Sfredelul Rusaliilor* și *Rusaliile*, inclusiv *Împrăștierea Rusaliilor*, numită și *Joia Verde*. Conform unei credințe răspândite, „nici păsările nu-și construiesc cuib în această zi”³⁹. La *Rusalii* n-ai voie nici să lucrezi, nici să dormi⁴⁰. Cerința rituală este ca toată lumea să vegheze, la fel ca la *Crăciun*, *Anul Nou*, *Sf. Gheorghe* sau la alte praguri importante ale anului.

Cercetările de teren demonstrează că până la jumătatea secolului al XX-lea, tabuizarea muncilor era totală. Pretutendeni era respectată interdicția de-a lucra în câmp, fiecare zi fiind dedicată unei forțe a naturii (grindinii, ploilor mari, furtunilor, tunetelor, incendiilor etc.), pe care oamenii le puteau dezlănțui lucrând⁴¹. În special femeilor le era interzisă orice muncă casnică. Femeile credeau că, dacă lucrau, putea să li se nască copiii fără un deget sau animale fără coadă. În special, erau interzise lucrările legate de prelucrarea fibrelor, dar și țesutul sau spălătul pânzei. Ultimele interdicții au două motivații, ambele de ordin mitologic. Prima constă în faptul că la începutul verii (și mijlocul anului calendaristic) orice activitate culturală are impact cosmogonic. Se leagă rodul, se împlinește fructul, se pârguiesc primele roade. Totul este în deplină creștere și această desăvârșire cosmogonică nu trebuie perturbată cultural. Apoi, la fel ca în perioada de la *Crăciun* până la *Bobotează*, nu se permite femeilor să toarcă, să vopsească, să țese, adică să lucreze firele și pânzele. Pentru că firul, în mentalitatea tradițională, are conotații cosmice legate de crearea lumii⁴². Activând firul sub o

³⁸ Tudor Pamfile, *op. cit.*, p. 1-5; Polihronie Sârcu, *op. cit.*, p. 180; Adrian Fochi, *op. cit.*, p. 172-180; Ion Ghinoiu, *Obiceiuri...*, p. 100.

³⁹ Alexei Mateevici, *op. cit.*, p. 187.

⁴⁰ Larga (Briceni), inf. Liuba Josan, n. 1926, înr. 1992.

⁴¹ Adrian Fochi, *op. cit.*, p. 175, 259-260; „se tem să intre în pădure după lemne, să pescuiască, ori să pornească la drum” – Leova, manuscris, F. V, Arhiva Bibliotecii Academiei de Științe din Ucraina, Kiev, 1884, p. VI-a; „să nu ieși din sat” – Stroești (Râbnița), inf. Covali Matroana, n. 1921, înr. 1990; „femeile să nu lucreze lutul, pânza, bărbații să nu lucreze ogorul. Dacă lucrează, vin ploi mânioase, fulgerul aprinde casa” – Crihana (Cahul), inf. Neagu Elena, n. 1916, înr. 1989; Pavel Popa, n. 1955, înr. 2002.

⁴² A se vedea și *Mifologhiceskii slovar'*, p. 669; Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri*, vol. 2, București, Editura Artemis, 1995, p. 51-52; Despre analogiile fir de ață/firul timpului a se vedea Assia Popova, *Les fils du temps*, în *Les plantes et les Saisons. Calendriers et Représentations, Collection Ethnologies d'Europe. Les correspondances de Civilisations*, Montpellier, 1990, p. 23-39.

formă sau alta, femeile ar putea perturba re-crearea lumii, care se săvârșește la acest început. Un singur fir trebuie să se deruleze în această perioadă – *firul timpului*. În caz că nu este respectată această condiție, drept urmare este afectat *firul vieții omului*. Rusaliile pedepsesc oamenii care încalcă interdicțiile. Iar acestea sunt destul de multe; să nu lucrezi, să nu umbli noaptea pe afară, să nu umbli prin păduri, să nu rupi nimic din păduri și lunci, să nu intri în ape, să nu te scalzi, să nu pescuiești, să nu te așezi pe locul unde eventual au stat Rusaliile etc., altfel vei fi *apucat de ele* (te vei îmbolnăvi). Generalizând, putem formula ideea că omul este redus la inactivitate, pentru ca natura să-și desăvârșească procesele exclusive ca importantă.

Intră sub incidența tabuizării atât spațiile naturii, cât și cele în care cresc plantele cultivate de om, aflate în stadiu de creștere, înflorire sau legare a rodului. Orice încălcare a interdicției ar aduce după sine pedeapsa actantului, provocându-i în special boli psihice, reumatice, numite *luat de Rusalii, apucat (pocit) de Rusalii*, ologit, răsucindu-i mâinile cu care a lucrat și picioarele cu care a mers în spațiul interzis. Sau ar atrage grindina, care ar putea distruge tot ceea ce a cultivat omul. Adică, nerespectând condiția de repaos pentru vegetație în această perioadă, omul își afectează propria condiție, pierzându-și principalele calități (a gândi, a munci, a se întreține), dar poate compromite și rostul acțiunilor sale de un an.

Interpretând în sistem credințele expuse, se relevă ideea că această perioadă este considerată de mare abundență a creșterii vegetației, ceea ce solicită asigurarea unui repaos absolut, fără nici o intervenție din partea omului. Așa cum remarcam, nu e voie să fie deranjată nici vegetația care crește; de aici falsa idee potrivit căreia plantele medicinale își pierd proprietățile în această perioadă, dar nici vegetația ruptă în mod ritual și având rol protector al spațiului cultural. Astfel, pretutindeni, de la *Sâmbăta Duminicii Mari*, de când sunt împodobite locuințele cu verdeață și până la *Rusalii*, nu se permite a se mătura pe jos, unde stau ierburile și frunzarii, ca să nu fie măturate și duhurile bune aflate acolo. Nu mișcă frunzarii din loc timp de o săptămână. La fel nu se permite ca cineva să ia din frunzarii expuși în rol de mediatori, considerându-se că se poate lua, o dată cu ei, mana gospodăriei⁴³.

⁴³ Cuiuzovca (Rezina), inf. Eugenia Biriuc, n. 1970, înr. 1994.

În gândirea simbolică tradițională, între grindină, ploile însoțite de fulgere și tunete, s-a format o relație de cauzalitate cu frunzarii de la *Duminica Mare*. Ea poate fi regăsită și în practicile apărării casei când plouă torențial. Ca să nu detune casa se recomandă să aprinzi frunzarii de la *Duminica Mare*. Uneori e suficient doar să fumege ca să împrăștie norii⁴⁴. La fel, contra grindinii bătrânii recomandau să fie aprinsă o creangă de tei de la *Duminica Mare* sau să fie aruncată afară. Conform mentalității tradiționale, uneori era suficient să ameninți cu un asemenea ram de tei ca piatra să fugă⁴⁵. Același context relațional a generat credința că ploaia cu piatră poate fi îndepărtată de moșia satului de către pietrari cu trei ramuri de tei păstrați de la această sărbătoare, înainte ca norii să treacă hotarul. Conflictul ritual va fi rezolvat în baza similitudinii create de gândirea simbolică, precum că piatra din cer poate fi dirijată de către pietrarii care, de obicei, construind, stăpânesc piatra. În baza acestei analogii, trei pietrari având în mână simboluri vegetale mediatore, pot influența și piatra din cer, ca ea să plece în altă parte⁴⁶.

Rezumând, putem constata că frunzarii afixați în perioada *Sâmbăta Duminicii Mari – Rusalii*, se încarcă de anumite potențe. Păstrați peste an, sunt ca o dovadă a loialității oamenilor față de forțele care fac conexiunea între *Rusalii* și marile stihii de care se teme omul satului, în special vara: fulgerele, grindină, tunetele, focul. Ivanicika Guerguieva a cercetat această relație și a ajuns la concluzia că Rusaliile sunt zeitățile protectoare ale vegetației⁴⁷.

Trei zile sau o săptămână natura domină prin reprezentanții săi – ramurile și ierburile – spațiul gospodăriei, casei, bisericii, cimitirului, satului. Oamenii n-au voie să miște din loc frunzarii și ierburile, le ridică dacă au căzut, nu mătură prin casă în toată această perioadă, considerând că frunzarii îi apără contra Rusaliilor.

Luând în considerare interpretările purtătorilor de cultură tradițională și coerența riturilor, credințelor, reprezentărilor exteriorizate în contextul acestora, trebuie să apreciem că ramurile verzi sunt simboluri cu o mare încărcătură semantică, având funcția de mediator ai reinstaurării ordinii lumii. Semnificațiile lor se manifestă cel mai pregnant în ziua de *Rusalii*, când se încheie perioada lor de funcționare în rol de simboluri obiectualizate.

⁴⁴ A se vedea și E. N. Voronca, *op. cit.*, p. 187.

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ Ivanicika Guerguieva, *De l'Ascension a la Pentecote...*, p. 217.

În conformitate cu prescripțiile ritului, în dimineața zilei de *Rusalii*, până la răsăritul soarelui, înainte de a ieși cireada de vaci din sat, toți frunzarii și ierburile trebuie strânse din locurile unde au fost așiate. Frunzarii nu se lasă la vedere mai mult decât trebuie. Conform unei atitudini comunitare, cine nu reușește să-i scoată până la răsăritul soarelui, este luat în răs ori se consideră că nu i se vor căsători copiii⁴⁸.

O parte dintre plante sunt păstrate pentru a fi folosite în practicile magice contra stihiiilor naturale și în medicina populară. Este interesant să urmărim cum tradiția operează anumite clasificări, impunând motivații și relații de cauzalitate, care mai des ascund semnificațiile, în loc să le facă accesibile. Astfel, conform credințelor, n-ai voie să îngropi frunzarii în pământ⁴⁹, nici să-i dai pe foc, nici să hrănești cu ei animalele⁵⁰ nici să-i arunci unde se întâmplă. În alte localități este încurajat contrariul – îi dau la pui, să crească mari⁵¹. Semnificațiile opuse sunt o dovadă a statutului lor de simbol.

Acești frunzari, care au stat în arșița soarelui, în final trebuie să fie udați. După ce îi strâng, femeile îi aruncă în apa râurilor, gârlurilor sau iazurilor, când satele sunt situate în vecinătatea acestor ape. Sau, când apele mari sunt departe, femeile duc frunzarii la fântână, îi așează în jurul colacului ei, ca ori de câte ori cineva va scoate apă, să-i ude. Sunt lăsați să putrezească acolo. În satele de pe malul Prutului și cel al Nistrului care au păstrat tradiția teiului, ritul se numește *Udatul teiului*. La Cărpineni, Hâncești, se spune că udând frunzarii – femeile udă gura morților⁵².

Ca practici locale a fost atestată udarea ramurilor uscate la poartă (Bujor, Hâncești) și la trunchi (Trebujeni, Orhei). Poarta, ca și trunchiul, acesta fiind un simulacru al arborelui, este, în accepție simbolică, o trecere între lumi.

Când frunzarii sunt udați la fântână, ritul e mai complex. Pe frunzari se pune un colac, o lumânare, un pahar de vin, care sunt date primului întâlnit. În unele sate, pentru a spori potența benefică a frunzarilor, la început ei sunt udați cu apă îndulcită, iar mai apoi cu apă din fântână. În final, deasupra lor se pune o pânză și un colac⁵³. Sensul udării frunzarilor

⁴⁸ Crasnoilsc (Cernăuți), inf. Motrescu Matroana, n. 1916, înr. 1990.

⁴⁹ Polihronie Sârcau, *op. cit.*, p. 180.

⁵⁰ Obreja Veche (Fălești), inf. Bodrug Elena, învățătoare, n. 1941, înr. 2004.

⁵¹ Bleșteni (Edineț), inf. Ecaterian Plămădeală, n. 1929 și Bolduma Sofia, n. 1913, înr. 1987.

⁵² Cărpineni (Hâncești), inf. Efimia Ciobanu, n. 1938, înr. 1988.

⁵³ Sărata Răzeși (Leova), inf. Bostan Parascovia, n. 1935, înr. 1988.

este același pretutindeni – să invoce ploaia: „ca să fie anul slotos. Să fie mană”⁵⁴, ca să fie ploaie „să crească gospodăria cum crește, cum merge apa Nistrului”⁵⁵ (în majoritatea satelor din lungul Nistrului). Când îi dau pe apă zic: „cum vine râpa, așa să ploaie”⁵⁶. Gestul are conotații și cu lumea de dincolo: „ca să știe și cei din lumea cealaltă că a fost *Duminica Mare*”⁵⁷.

Pretutindeni cu frunzarii păstrați scăldau copiii ca să-i lecuiască de răceală, de bube (bube rele, bube dulci). Ori cu apa în care au fost opăriți frunzarii se spălau când îi dorea capul.

Să reținem ideea care se impune că, deși frunzarii sunt afișați pentru a proteja oamenii și animalele de ființele numite Rusalii, tocmai în ziua *Rusaliilor*, când ele încep a se retrage, ei sunt scoși din uzul ritual. În legătură cu acest fapt trebuie să amintim că aceste ființe au devenit active și totodată periculoase pentru oameni la *Strodul Rusaliilor*, adică cu 25 de zile mai înainte și că la *Rusalii* ele încep a se liniști, a reveni în lumea lor. Era firesc să li se confere frunzarilor și rostul de protectori. Dar această neconcordanță temporală între punerea/scoaterea frunzarilor și activarea/împrăștierea Rusaliilor, denotă sincretismul acestor două componente, produs ca rezultat al vechimii lor, destructuralizărilor și reorganizărilor sărbătorilor calendaristice. De fapt, urmărim sensuri logice într-un context simbolic, bazat pe paradoxuri. S-ar putea ca sensul afișării frunzarilor să nu fie direct. Spre exemplu – Rusaliile se tem de ramurile verzi și se îndepărtează de casele oamenilor. Ci, afișând frunzari, oamenii le ofereau Rusaliilor posibilitatea de-a se simți în vatra satului ca în lumea naturii, adică le îmblânzeau.

Important în acest context de idei apare și impactul pelinului. În toate satele cercetate se recurge la pelin, ca la un remediu magic de apărare contra Rusaliilor în toate zilele când acestea sunt cele mai periculoase: la *Strodul Rusaliilor* sau *Sfredelul Rusaliilor*, la *Rusalii* și la *Împrăștierea Rusaliilor*. În accepție populară, pelinul este folosit pretutindeni pentru a proteja locuința, acareturile, dar și oamenii. În acest scop, pelinul este rupt înainte de a cădea roua, ca să nu-l ude Rusaliile⁵⁸ și pus peste tot locul înainte de a veni cireada de vite de la câmp: pe la casă și prin casă, prin așternuturi, ca oamenii să doarmă pe

⁵⁴ Gh. Pavelescu, *op. cit.*, p. 11; Colonița (Chișinău), inf. Graur Pelaghia, n. 1912, înr. 1988; Cuizovca (Rezina), inf. Eugenia Biriuc, n. 1970, înr. 1994.

⁵⁵ Ciobruciu (Ștefan Vodă), inf. Munteanu Maria, n. 1914, înr. 1989.

⁵⁶ Cernoleuca (Dondușeni), inf. Glavan Nadejda, n. 1910.

⁵⁷ Vădeni (Soroca), inf. Mârzac Domnica, n. 1914, înr. 1984.

⁵⁸ Florițoia Veche (Ungheni), inf. Tatiana Sarabaș, înr. 1994.

el, în zestre, dar și prin ocoalele vitelor. Pentru că, o dată cu vacile, se consideră că intră în sat și Rusaliile⁵⁹. Este purtat răsucit la cingătoare de către toți oamenii, după ureche, prin buzunare. Fetele îl împletesc în păr. Se consideră că cine poartă pelin va fi ferit de acțiunea Rusaliilor, care fug de amar. Pelinul este pus în vin și mai rar în rachiu, astfel se bea ritual *vin cu pelin* sau *rachiu cu pelin*, pentru a se reînnoi sângele. „Cine bea vin cu pelin prinde la sânge, nu se teme de Rusalii”⁶⁰. Se bea vin cu pelin – ca să ai mult sânge⁶¹. Pelinul amar, consideră purtătorii de folclor, alungă Rusaliile, le țin departe de omeni⁶².

Mai mult chiar, dat fiind faptul că în această perioadă este interzisă orice muncă, o evoluție ulterioară a credinței în a doua jumătate a secolului al XX-lea stipulează că cine poartă pelin, poate să lucreze în câmp. Generalizând aceste credințe și practici, observăm că pelinul servește ca remediu universal împotriva acțiunii Rusaliilor. Cu el este protejat spațiul cultural, corpul uman în exterior, dar și în interior (cu ajutorul băuturii). Plantele folosite în aceste zile împotriva Rusaliilor, în unele localități, erau aruncate mai apoi – „dai pelinul pe râpă, să se ducă tot răul”, în altele era strâns pentru a lecui oamenii de friguri⁶³. Este important să precizăm că pelinul constituie un remediu apotropaic împotriva zeităților guvernatoare în această perioadă, generalizat în spațiul cultural românesc, dar și în cel balcanic⁶⁴.

Amintindu-ne de condiția de simbol a acestei plante și de tendința performerilor de a codifica permanent funcțiile riturilor, am putea reformula ideea că bând vin cu pelin sau rachiu cu pelin – ambele băuturi tonice – de fapt oamenii intrau pe aceeași undă de comunicare cu aceste spirite malefice. Vechea zicală *ești ceea ce mănânci* (ceea ce bei) poate fi un argument în acest sens. Ralierea la lumea Rusaliilor se făcea ca oamenii să nu fie atacați de ele.

⁵⁹ Bujor (Hâncești), inf. Coșleț Elisaveta, n. 1925, înr. 1988.

⁶⁰ Petru Ștefănuță, *op. cit.*, p. 190.

⁶¹ Colonița (Chișinău), inf. Graur Pelaghia, n. 1912, înr. 1988.

⁶² Slobozia Mare (Vulcănești), inf. Paladi Maria, n. 1907, înr. 1984.

⁶³ Bleșteni (Edineț), inf. Bolduma Sofia, n. 1913, înr. 1987; „în ajunul Rusaliilor se doarme pe pelin. Se pune pelin în toate hainele din lână, în zestre, să n-o mănânce molia tot anul, a dău zea se bea vin cu pelin, se poartă pelin la brâu” – Câșlița Prut (Vulcănești), inf. Marina Chiperi, n. 1920 și Ana Malachi, n. 1928, înr. 1921.

⁶⁴ S. Fl. Marian, *Botanica românească*, București, 2000, p. 88-89; D. Marinov, *Izbrani proizvedenia*, t. 1, Sofia, 1981, p. 112; Ivancicka Guergueieva, *Bălgarska narodna...*, p. 218.

Prin acțiunea rituală de împodobire cu frunzari, ierburi și flori a întregului spațiu locuit de oameni are loc o extindere totală a naturii verzi asupra spațiului cultural. La nivel cosmic se produce o omogenizare a lumii. Din motivațiile purtătorilor de cultură tradițională, rezultă că scopul acestei extinderi este de-a proteja oamenii de acțiunea malefică a Rusaliilor. Și pentru că ele sunt percepute ca ființe demonice care în această perioadă se deplasează nestingherit nu numai prin păduri, lunci, câmpuri, iazuri, râuri, ci și în spațiul locuit de oameni, ramurile verzi sunt așezate pentru a străjui, întâi de toate, locurile de acces: porțile, ușile, ferestrele, fântânile, izvoarele, răscrucile.

Vom generaliza afirmând că teiul și nucul sunt copacii cel mai frecvent utilizați pretutindeni în spațiul cercetat, frecvența teiului fiind dominantă în spațiul de la nord și centru, iar a nucului în sud. Între aceste două constante vegetale, cea mai mare diversitate de ramuri apare în tradiția sudului și a Transnistriei. Această dozare reflectă, totodată, vechimea mai mare a teiului în practica culturală. Amplasarea lui în raport cu nucul conform sistemului binar afară/înăuntru reflectă extinderea naturii asupra spațiului cultural, de la un reprezentant sălbatic la unul cultivat. Putem admite că de mult, în perioada formării obiceiului și în prima parte a dezvoltării sale, erau folosite ramuri de diferiți arbori. Apoi, tendințele centripete, specifice culturilor arhaice și populare au condus la promovarea unui singur reprezentant silvic – teiul. Pentru ca, mai târziu, acestuia să i se contrapună un copac complementar, reprezentant al spațiului cultural – nucul. Se pare că dezvoltarea obiceiului în contemporaneitate înregistrează noi mutații. În repertoriul aproape dominant al arborilor sălbatici, după nuc, își fac loc și alți reprezentanți ai pomilor roditori.

În perioada calendaristică cercetată hotarul tradițional dintre natură și cultură dispare, spațiul cultural fiind redus la minim de expansiunea celui natural, iar oamenii sunt obligați să respecte un sistem rigid de interdicții, pentru a nu afecta împlinirea fenomenelor vegetale.

3. Rusaliile și însemnele feminine ale perioadei

Pentru a înțelege mai bine rosturile rituale ale ramurilor este necesar să cunoaștem cine sunt, în viziune populară, Rusaliile – de frica și respectul cărora s-au constituit obiceiurile perioadei. În acest context, vom aminti că vara calendarului popular românesc este guvernată, în principal, de divinități feminine, ceea ce reprezintă o reminiscență

culturală, comună și altor calendare populare din sud-estul Europei. Între zânele verii cele mai expresive și mai generalizate în spațiul cercetat sunt Rusaliile. În contextul tradiției general românești, grație vechimii și iminentelor confundări dintre mai multe personaje mitice, Rusaliile au devenit sinonime cu Ielele, Vântoasele, Frumoasele, Frumușelele, Zânele, Zinioarele, Sfintele de Noapte, Șoimanele, Dânsesele, Mândrele, Iezmele, Fecioarele, Miluitele, Măiestrele, Albele, Halele, Cele Sfinte, Cele Nepomenite, Doamnele, Puternicele, Fetele Câmpului, Împărătesele Văzduhului⁶⁵. Ele au corespondente și în alte culturi: *Rusaliile*, *Samodivele*, *Samovilele* – la bulgari, *Samovilele* – la sârbi; *Rusalki*, *kupalki*, *vodeaniŭy*, *loskotihy* – la ucraineni, ruși și bieloruși, încât s-au impus pe un areal destul de extins, care tinde să cuprindă țările balcanice, dar și țările slavilor de răsărit⁶⁶.

Problema studierii acestor personaje mitice este destul de complexă, în condițiile când cercetarea domeniului n-a depășit nivelul național sau, uneori, metaetnic. Însă, comparațiile diferitelor tradiții întreprinse pentru a releva preponderent specificul uneia sau alteia dintre ele, au stimulat și încercările de a căuta originea lor comună. La începutul veacului XX, Alexei Mateevici considera că și românii și rușii au preluat tradiția Rusaliilor de la romani⁶⁷. Spre mijlocul secolului XX, Aurel I. Candrea găsea credințele românilor despre Rusalii identice cu cele ale bulgarilor, avansând ideea că atât numele sărbătorii Rusaliile, cât și cel al ființelor supranaturale care își dezvoltă activitatea nefastă în timpul acestei sărbători, e împrumutat de la slavi, la fel cum *Jocul Călușarilor* și *Jocul Floricica* practicate de bulgari în săptămâna Rusaliilor sunt împrumutate de la români. Totodată, cercetătorul admitea ipoteza că și la unii și la alții aceste credințe își pot avea originea într-un substrat autohton⁶⁸. A. Râbakov, după ce arată că Rusaliile sunt o sărbătoare a fertilității comună tuturor slavilor,

⁶⁵ Tudor Pamfile, *op. cit.*, p. 22-25; Adrian Fochi, *op. cit.*, p. 111-112, 202, 258; Ion Ghinoiu, *Obiceiuri...*, p. 161; Victor Kernbach, *Dicționar...*, p. 517; Gail Kligman, *Călușul. Transformări simbolice în ritualul românesc*, București, Editura Univers, 2000, p. 72-73.

⁶⁶ D. Marinov, *op. cit.*, p. 428-429; I. Guerguieva, *De l'Ascension a la Pentecote...*, p. 214-226; Gail Kligman, *op. cit.*, p. 85-92. V. K. Sokolova, *op. cit.*, p. 222-223; *Mifologhiceskii slovar'*, p. 472.

⁶⁷ A. Mateevici, *op. cit.*, p. 167.

⁶⁸ Aurel I. Candrea, *Folclorul medical român comparat. Privire generală. Medicină magică*, Iași, Polirom, 1999, p. 186-188; Hristo Vakarelski, *op. cit.*, p. 429.

înaintea ipoteza că ar putea fi comună și tuturor indo-europenilor⁶⁹. În baza unor investigații de avergură, Victor Kernbach confirmă ideea că *Rusalii* vin de la vechea sărbătoare a trandafirilor – *Rosalia* – la latini, care consta în comemorarea morților, dar, precizează autorul, „nu este exclusă posibilitatea ca datina, dezvoltată în Dacia Romană și, în esență, cristalizându-se la străromâni, să fi pătruns de aici și la slavii imigrați, deoarece obiceiuri asemănătoare nu se citează nici în ținutul baltic, nici între Kiev și Novgorod, iar ceea ce s-a înregistrat în etnografia și folcloristica rusă este net ulterior formării Rusiei Kieviene”, ca să precizeze mai apoi că numele sărbătorii ca atare e mai probabil să-l fi luat slavii, nu prin filiera română, ci direct de la grecii bizantini”⁷⁰. Pentru a completa tabloul opiniilor expuse, vom aminti că Hristo Vakarelski consideră grupul *Samodivelor-Samovilelor* ca fiind specific sud-slav, având originea din peninsula Balcanică⁷¹. Nu vom insista în căutarea originilor, problema rămânând a fi simplă, dar deocamdată, așa cum au menționat și predecesorii noștri, greu de elucidat, ci vom continua prin a completa multitudinea faptelor culturale, arătând specificul sau comunitatea lor cu cele incluse deja în circuitul științific. Până la urmă, în intenția oarecum îndreptățită de a căuta originile componentelor fenomenului, s-ar putea să prevaleze, ca importantă, însăși fenomenul rezultat din multiplele conclucrări culturale.

În spațiul cercetat de noi, așa cum precizam, aceste ființe mitologice sunt cel mai frecvent numite Rusalii. La nord, cu precădere în Bucovina, de rând cu acesta, au fost atestate și altele: Ielele, Frumoasele, Vântoasele, Nălucile. Nu excludem că ar fi putut exista și altele; spre exemplu, Dimitrie Cantemir, în *Descrierea Moldovei*, bazându-se pe date de la începutul secolului XVIII, le numește Frumoasele, Nimfe ale văzduhului⁷². Într-un manuscris de la mijlocul secolului al XIX-lea, privind moldovenii din județul Balta (în stânga Nistrului), ele sunt numite *Rusalii*, datina fiind circumscrisă pomenirilor răposaților⁷³. La sfârșitul

⁶⁹ A. Râbakov, *Rusalii i bog Simargl-Pereplut*, în „Sovetskaja arheologhija”, nr. 2, Moskova, 1967, p. 102-106; idem, *Jazycestvo Drevnei Russi*, Moskova, 1988, p. 681.

⁷⁰ Victor Kernbach, *Universul mitic al românilor*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1994, p. 220; idem, *Dicționarul de mitologie generală*, București, 1982, p. 517.

⁷¹ Hristo Vakarelski, *op. cit.*, p. 428-429.

⁷² Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, Chișinău, Editura Hiperion, 1992, p. 139.

⁷³ A. Smercinschi, *Gheograficeskie i etnograficeskie svedenija o iujnoi ceasti Baltskogo uezda i jiteliali onoi moldovnah*, manuscris, F. 30, 1, nr. 32, Arhiva Geografică Rusă, Sankt Petersburg, 1848, p. 59.

secolului al XIX-lea, se credea că *Rusaliile* fură animalele, păsările și oamenii⁷⁴. Vom reconstitui imaginea comună a *Rusaliilor* prin contribuția mai multor autori. Astfel, *Rusaliile* sunt fete, femei foarte frumoase, sălbatice, cărora le place muzica, dansatoare voluptoase, seducătoare și rele. Alexei Mateevici, preot și scriitor, la începutul secolului al XX-lea preciza că sunt șapte făpturi ale Necuratului, spirite bune feminine căzute odată cu Satana, când acesta s-a pus contra lui Dumnezeu. Conform descrierilor acestui autor, *Rusaliile* se află printre oameni tot anul, uneori chiar îi ajută, dar devin periculoase doar în perioada dintre *Sfredelul Rusaliilor* și *Rusalii*⁷⁵. Credințe atestate de Polihronie Sârcu în aceeași perioadă denotă că se prefac în Rusalii copiii morți nebotezați sau cei blestemați de părinți până a se naște. Tot în Rusalii se prefac și fetele înecate sau fetele care au murit la *Troiță*. Ele sunt frumoase, cu plete verzi despletite. Trăiesc în palate subacvatice din chihlimbar, aflate în iazuri și mlaștini, temporar devin crăițe pământești, dorm toată iarna și se hrănesc cu crudități, dar sunt rele⁷⁶.

Cât despre numărul lor, fapt semnificativ în cultura populară, trebuie să precizăm că el diferă, înregistrând toate cifrele faste de până la 12. „Rusaliile-s 12 fete, umblă de duminică toată săptămâna, apoi zboară. Sunt îmbrăcate în alb”⁷⁷. „Sunt 9 fete care n-au ținut ziua *Rusaliilor*. Că n-au știut. Le-au pedepsit. Cum prășeau la deal, a venit un vânt și le-a ridicat, le-a dus. Le-a dus într-o prăpastie. De atunci lumea se ferește să nu pățească ca ele”⁷⁸. „Sunt 7 Rusalii și se sărbătoresc 7 zile. Se arată ca femei îmbrăcate în alb”⁷⁹. Tot după înregistrările lui Petre Ștefănuță, *Rusaliile* sunt 3-4 fete (Copanca) sau trei fete (Ciobruciu)⁸⁰. „Fac joc pe câmp. Cântă și joacă. Prin pădure *Rusaliile* se prefac în oameni mititei, au tobușoare pe care le bat și joacă. Dacă te apropii, ele îți iau mâinile,

⁷⁴ Despre tradiția din Leova, manuscris, autor: învățătorul V. Kondrațchi; „După Paști se tem să intre în pădure după lemne sau să pescuiască, ori să pornească la drum”, p. VI, în Arhiva Bibliotecii Academiei de Științe din Kiev, 1884, p. 74.

⁷⁵ Alexei Mateevici, *op. cit.*, p. 167.

⁷⁶ Polihronie Sârcu, *op. cit.*, p. 180.

⁷⁷ Petre Ștefănuță, *op. cit.*, p. 190; sunt 3 sau 12 Rusalii – Cuizăuca (Rezina), inf. Eugenia Biriuc, n. 1970, înr. 1994; *Sărbători și obiceiuri...*, p. 393.

⁷⁸ Dănuțeni (Ungheni), inf. Danus Cristina, n. 1913, înr. 1990.

⁷⁹ Bălăsinești (Briceni), inf. Prodan Vera, n. 1912, înr. 1988; A se vedea și A. I. Candrea – sunt 3 sau 7 Rusalii – *op. cit.*, p. 186. După Gail Kligman, *op. cit.*, p. 72 – sunt 3, 7, 9 sau 11.

⁸⁰ Petre Ștefănuță, *op. cit.*, p. 190-192.

picioarele”⁸¹. „De Rusalii femeile dau de pomană una alteia: material, puișori, farfurii, toate de sănătatea Rusaliiilor. Ca să se ducă sănătoase la locul lor. Nu se lucrează. Pe o femeie o strâmbat-o Rusaliiile. Că lucra pe șes. Rusaliiile sunt niște vânturi primejdioase, niște vârtejuri drese, chitite”⁸². În satele de pe malul stâng al Prutului, concomitent cu imaginea antropomorfă, a fost atestată și cea a Rusaliiilor-fluturi – „ies din fundul Prutului pe 3-4 zile, apoi intră iar”⁸³. De cele mai multe ori nu este precizat numărul lor. Informatorii susțin că sunt fete foarte frumoase, care umblă în ziua de *Rusalii*. Cine lucrează sau doarme în această zi este pocit de ele. Rămâne fără o mână, un picior⁸⁴.

Pretutindeni în spațiul românesc, Rusaliiile sunt prezentate ca ființe mitologice feminine, cel mai frecvent fete, rareori femei tinere, dar mereu deosebit de frumoase, fermecătoare. Pentru a le accentua aceste calități, au fost numite cu epitete: Frumoasele, Frumuselele, Mândrele, Zânele, Zânioarele. Astfel, societățile arhaice și tradiționale, pun frumusețea răpitoare a fetelor în custodia naturii, la fel cum pun muzica și dansul. Rusaliiile, numite și Măiestre sau Șoimane, sunt stăpânitoare ale muzicii și horelor. Conform legendelor, ele i-au învățat pe oameni a cânta la diferite instrumente muzicale. Trăitoare în văzduh, ele zboară, dansând hora, cel mai vechi dans al românilor și al altor popoare. Orice atingere a pământului de către ele în timpul dansului marchează vegetația și-i poate influența malefic pe oamenii care se vor atinge de aceste locuri. Sunt stăpânitoare ale spațiului eminent natural constituit din păduri, ape, aer (vânt, ca simbol al acestuia din urmă), de unde au primit numele de Fetele Câmpului, Vântoasele, Împărătesele Văzduhului. Un argument al vechimii zânelor sunt numele lor ne-nume, pentru a contracara înfățișarea lor în clipa nominalizării: Ielele, Halele, Cele Nepomenite, Dânsule. Toate numele enumerate până aici desemnează zânele la plural, marcând clasa din care fac parte, nu și individualitatea fiecăreia, ceea ce argumentează încă o dată vechimea lor⁸⁵.

⁸¹ Corbu (Dondușeni), inf. Dominica Sârbu, n. 1923, înr. 1989; alte păreri: Rusaliiile sunt femei, duhuri sfinte – Vorniceni (Strășeni), inf. Luchian Maria, n. 1921, înr. 1989; „sunt trimise de sus” – Manta (Vulcănești), inf. Nadejda Lupu, n. 1937, înr. 1997.

⁸² Delacău (Anenii Noi), inf. Alexandra Melniciuc, n. 1937, înr. 1989.

⁸³ Văleni (Vulcănești), Alexandru Echim, n. 1938, înr. 1988; Câșlița Prut (Vulcănești), inf. Ana Șchiopu, n. 1918, înr. 1991.

⁸⁴ Slobozia (Cetatea Albă), manuscris, **A.F.A.R.**, caiet 431, Cluj-Napoca, 1933, p. 16.

⁸⁵ Numele individualizate ale acestor zâne: Rudeana, Ruja, Rujalina, Trandafira, Păscuța, Cosânzeana, Ogrîșceana, Foiofoia, Bugiana, Dumernica, Lemnica, Ana, Liodiana, Magdalena, Tiranda, Simiona, Roșia, Toedosia, Lacargia, Sândalina, Ruxanda, Irodia etc. sunt o acomodare de vechime variată la acest sistem; Victor Kernbach, *Universul ...*, p. 218.

Cândva, aceste zâne au fost foarte importante în sistemul de referință al strămoșilor. Din această poziționare a lor față de oameni a apărut și multitudinea interdicțiilor pe care aceștia trebuiau să le respecte pentru a cinsti Rusaliile, a le ști de frică, respectând un comportament foarte condiționat. Despre normele comportamentale vom generaliza în baza mai multor date, că impun oamenilor circumscriere ireproșabilă prescripțiilor, bunăvoință totală față de Rusalii. În literatura de specialitate s-au adus multe argumente în acest sens. Oamenii trebuiau să le respecte spațiul de viață devenit foarte extins în perioada cercetată, să le recunoască aprioric frumusețea, măiestria, superioritatea, pentru a nu le oferi un temei în plus de manifestare malefică. Din această atitudine au apărut și multe din numele purtate de ele. Atitudinea trebuia să dureze pe toată perioada activismului lor. Când luau frunzarii, femeile trebuiau să le spună Rusaliilor: „sănătoase ați venit, sănătoase să vă duceți”⁸⁶.

S-au precizat anumite diferențe între Ielele reprezentate ca fete tinere, foarte frumoase, și Rusaliile ca femei bătrâne, urâcioase⁸⁷. Așa cum demonstrează rezultatele cercetărilor de teren, la est de Prut imaginea Rusaliilor-fete este dominantă. Ele au părul lung, uneori verde (Polihronie Sârcu), sunt îmbrăcate sumar, în haine lungi albe. O singură informație le prezintă în haine negre, numai cu pieptul alb⁸⁸. Vestimentația albă este încă un însemn că ele aparțin lumii de dincolo. Pentru comparație vom recurge și la tradiția transilvăneană. În lucrarea *Sărbători și obiceiuri*, vol. III, Transilvania, sunt șapte atestări privind hainele lor albe și doar câteva le consemnează ca negre și roșii⁸⁹, ceea ce apare firesc, pentru că în această triadă cromatică se înscrie simbolismul vieții și morții în spațiul nostru cultural. Însemnele vestimentare: haine lungi, preponderent albe, neîncinse, cu multe panglici, fără podoabe, cu coroșițe de flori pe cap le arată ca aparținând naturii, lumii zânelor⁹⁰. Un alt argument în acest sens este faptul că ele se hrănesc cu crudități. Și ca să se creeze un contrast sigur între zâne și fete, la *Rusalii* făceau fetițelor găuri în urechi pentru a purta cercei⁹¹.

⁸⁶ Costești (Ialoveni), inf. Sofia Bivol, n. 1950, înr. 1988.

⁸⁷ Tudor Pamfile, *op. cit.*, p. 18; A. I. Candrea, *op. cit.*, p. 186; Ion Ghinoiu, *Panteonul românesc. Dicționar*, București, Editura Enciclopedică, 2001, p. 161.

⁸⁸ Manta (Vulcănești), inf. Nadejda Lupu, n. 1937, înr. 1997; Bujor (Hâncești), inf. Maria Ivașcu, n. 1903, înr. 1988.

⁸⁹ *Sărbători și obiceiuri...*, p. 392 -394.

⁹⁰ *Ibidem*.

⁹¹ A. Mateevici, *op. cit.*, p. 186.

Manifestările acestor personaje mitice înregistrate într-o cultură sau alta au fost cercetate în funcție de tendințele metodologice dominante în școlile naționale, formulându-se idei relevante. După A. Râbakov, Rusaliiile coboară genetic la zeitățile acvatice feminine. Ele apăreau pe pământ atunci când era nevoie de apă pentru recoltă⁹². Victor Kernbach apreciază Ielele ca pe niște ființe supranaturale „de o netă originalitate”, clasificându-le în categoria ființelor care viețuiesc în cele trei registre ale tabloului lumii și conturând, în baza manifestărilor analizate, funcțiile lor cosmogonice⁹³.

Cultura tradițională operează cu instrumentarul semiotic pentru a tabuiza relațiile oamenilor cu *Rusaliiile*. Ei le rostesc numele numai la persona a treia plural. Dar „dacă le vedeau, rămâneau pociți sau înlemniți, „luați de ele”; n-aveau voie să spună altora că le-au văzut; dacă vorbești cu ele ți se strâmbă gura, rămâi mut”⁹⁴. În acest caz se recurge la un procedeu frecvent aplicat în situații similare, spre exemplu, în ajun de *Crăciun* sau de *Paști* când se crede că boii vorbesc, dar cel care-i aude, n-are voie să spună despre cele auzite, altfel va muri. Nici puținele urme lăsate pe locul unde au stat sau au dansat Rusaliiile, sub pericolul îmbolnăvirii, oamenii n-au voie să-l atingă⁹⁵. Pentru a le feri de ochii lumii, timpul preferat al umblării Rusaliiilor este noaptea, când oamenii trebuie să doarmă, iar principalul lor mijloc de deplasare este zborul prin aer. Cumulând aceste însemne, trebuie să formulăm concluzia că viziunea populară codifică la nesfârșit existența acestor zâne, impunând permanent un cod de reguli comportamentale comunităților în raport cu natura și cu exponenții ei vegetali.

Rusaliiile sunt ca o întruchipare a naturii sălbatice. Sunt foarte frumoase, cântă și dansează foarte frumos, îi pot învăța și pe oameni. Dar cine apucă să danseze sau să cânte, nu se mai poate opri. Jertfele dansului și cântecului lor sunt bărbații. În baza principiilor binare pe care-i construit modelul lumii tradiționale, ceata *Călușarilor* este singura care putea vindeca oamenii „luați din Rusalii” sau „luați din Căluș”⁹⁶. Pe valea Nistrului de Jos se spune că dacă *te strâmbă* sau *te*

⁹² A. Râbakov, *op. cit.*, p. 224.

⁹³ Victor Kernbach, *Universul...*, p. 218-219.

⁹⁴ *Sărbători și obiceiuri...*, p. 92-93.

⁹⁵ A. Fochi, *op. cit.*, p. 141.

⁹⁶ Mihai Pop, *Considerații etnografice și medicale asupra Călușului oltenesc*, în „Despre medicina populară românească”, București, Editura Medicală, p. 213-223; idem, *Călușul. Lectura unui text*, în **R.E.F.**, nr. 20 (1), p. 15-32; Gail Kligman, *Călușul. Transformări simbolice în ritualul românesc*, București, Editura Univers, 2000.

iau Rusaliile un an n-o să-ți poți reveni⁹⁷. Malefice în esență, limitând foarte mult acțiunile omului în perioada de referință, aceste zâne pedepsesc pe toți cei care n-au ținut cont de interdicții.

Pentru a se apăra de acțiunea malefică a acestor zâne se mai recurge și la culoarea roșie. La Sfredelul Rusaliilor, în ziua când ele intră, femeile scot afară o petică roșie, spunând: „bine ați venit, cu bine să vă duceți”. În alte localități, afixau pânda roșie în ziua de *Rusalii*, dis-diminează. Scuturând-o, spun: „duceți-vă cu Dumnezeu, Rusaliilor, în locurile pustii!”. Pe urmă lasă petica roșie atârnată la unul din cele două colțuri de la fața casei timp de două zile⁹⁸. Petre Ștefănuță a atestat același rit la Copanca și Corcmaz, având semnificația de a distruge moliile⁹⁹. În satele de pe malul Prutului se pune pe gard o pânză roșie, un iorgan sau, mai des, un brâu, considerând că Rusaliile se tem de roșu¹⁰⁰. Se recurge la obiectele roșii deoarece acestea sunt considerate apotropaice în satele din centrul și sudul Republicii Moldova. În linii mari este aceeași arie în care se afișează brâul roșu pe casă în dimineța când se iese la primul arat din primăvară, adică la Sfinți (Mucenici). Interpretarea gestului din primăvară vizează sporul rodului în câmp; „tot atât de înalt, cât casa, să crească grâul, secara, mălaiul”, spun informatorii. Semnificația brâului, ca mediator al recoltei, se exteriorizează și în riturile de la recoltarea grânelor, când ultimele spice ale lanului erau legate fie cu brâul roșu, fie cu câteva fire de lână smulse din el, fiind lăsate ca *mană* sau ca *barbă a câmpului*¹⁰¹. Culoarea roșie este simbolică și are mai multe semnificații. Cele apotropaice sau propiitiitoare le-am sesizat, dar dincolo de ele trebuie să subliniem și legătura lui cu soarele și cu „fratele” lui terestru – focul. Amintește de acest element principal practica veche de purificare a fetelor prin foc, atestată la sfârșitul secolului al XIX-lea. În a 9-a zi de joi de după Paști sătenii făceau un rug mare în jurul căruia fetele jucau. După aceasta ele se considerau libere de puterea Rusaliilor¹⁰². Analizând și alte obiceiuri calendaristice vom observa că roșul este luat ca reper ritual ori de câte ori anul este la un prag important

⁹⁷ Petre Ștefănuță, *op. cit.*, p. 190-192.

⁹⁸ a) Costești (Ialoveni), inf. Sofia Bivol, n. 1950; b) Șipoteni, inf. Adam Constantin, n. 1901.

⁹⁹ Petre Ștefănuță, *op. cit.*, p. 189, 191.

¹⁰⁰ Pașcani (Hâncești), inf. Lupei Lisaveta, n. 1923, Alisandra Boiangiu, n. 1922, înr. G. Popovici (1991); Coșleț Elisaveta, Bujor (Hâncești), n. 1925, înr. 1988; Tartaul (Cantemir), inf. Olimpiada Popescu, n. 1923, înr. 1992.

¹⁰¹ V. Buzilă, *op. cit.*, p. 245, 247.

¹⁰² Leova, învățătorul V. Kondrațchi, manuscris, 1884, p. 74.

al trecerii sale, culoarea fiind reactualizată prin diferite canale ale culturii, inclusiv prin cuvinte. La *Rusalii* această culoare mai este reprezentată de trandafirii roșii, de cireșele coapte, de ouăle roșii, dar și de scumpia afișată în rol de frunzari. Deși e după *Înălțare*, posibil pentru că perioada luată în discuție ține de ciclul pascal, în multe localități, se mai vopsesc ouă roșii¹⁰³, fortificându-se în acest mod contribuția culorii roșii la săvârșirea riturilor.

Un alt mijloc de protecție al comunităților contra Rusaliilor este fluieratul. El rezolvă conflictele rituale prin intermediul codului auditiv, la fel ca dangătul de clopote sau sunetul de toacă. Fără acționarea acestui cod, ritualul n-ar putea fi împlinit după toate rigorile. Până la *Duminica Mare* nu se permitea să se fluiere sau să se pocnească din frunză, ca să nu tune și să nu bată grindina. În această zi, copiii făceau țuruiece (un fel de fluierașe mici) din tei și țuruiau liber din ele, pocneau și din frunză¹⁰⁴. Băieții au voie să cânte din fluieri toată *Săptămâna Rusaliilor*. Pretutindeni, țipă, șuieră și din țâjâitoare – făcute din cozile verzi de ceapă care țin inflorescența. Astfel, și prin sunete, îndepărtează Rusaliile de la casele oamenilor. La sud, în satele din apropierea orașului Tarutino, în această săptămână era vremea țuruitului din țuruiecele de lut. Olarii aduceau prin sate multe țuruiece pentru copii și timp de o săptămână aceștia puteau să cânte din ele cât le poftea inima. Se credea că astfel ajută oamenii, păzindu-i de Rusalii¹⁰⁵.

Perioada cercetată este sub semnul feminității. Se leagă rodul, înflorește, pârguiește. Ielele, Rusaliile și toate celelalte ființe mitologice rămase în scenariul calendaristic sunt femei. La fel, femeile sunt vizate pentru reglementarea comportamentelor mai mult ca oricine în această perioadă. Tot ele pot petrece zânele, pentru a le așeza la locul lor. Zânele sunt fete. Dar sunt invocate să le astâmpere sau tempereze femeile. Spre deosebire de această tradiție românească, la slavi sunt mai active ritual fetele¹⁰⁶. Ritul în spațiul nostru a păstrat reminiscențe mai

¹⁰³ Voloca, Crasnoisc (Storojineț), inf. Gheorghe și Varvara Onufriiciuc, n. 1925, înr. 1987; Cățăleni, inf. Șimon Anastasia, n. 1918, înr. 1989.

¹⁰⁴ Florițoia Veche (Ungheni), inf. Mihalache Alisandra, n. 1932, înr. 1988; Codreanca (Strășeni), inf. Ganea Andrei, n. 1904, înr. 1984; pentru întregirea ariei pocnitului din frunze de tei și salcâm în Moldova a se vedea și Ion Ghinoiu, *Obiceiuri...*, p. 166.

¹⁰⁵ Staroselie (Tarutino), inf. Eudochia Ciobanu, n. 1921, înr. 1988.

¹⁰⁶ V. K. Socolova, *Vesenne-letnie kalendarnie obreadi russkih, ukraințev i belorussov*, Moscova, 1979, p. 188; A. V. Kurocikin, *Rastitel'naja simbolikakalendarnoi obreadnosti ukraințev*, în „Obread i obreadovyi fol'klor”, Moscova, 1982, p. 156-159.

vechi decât la slavi. Fetele se vor impune ca organizare socială după ce va trece perioada *Rusaliilor*, la *Sânziene* sau *Drăgaică*, când ele, nu flăcăii, sunt organizatoarele horei, jocului.

Sărbătoarea *Rusaliilor* este de origine păgână. Chiar și la începutul secolului al XX-lea, după multiplele mutații și transformări suportate, așa cum remarca Alexei Mateevici, elementele păgâne prevalau asupra celor creștine. Fiind foarte veche ca origine, câștigând în funcții și semnificații după principiul simetriei calendaristice, perioada promovează femeile ca personaje active. *Rusaliile* se împletesc cu toate celelalte reprezentări feminine ale perioadei: cu *Joile Mari* (*Joimărițele*), cu celelalte zâne cu care au fost deja confundate, iar ca repercusiune socială cu femeile, care fiind mereu vizate, trebuie să aibă un comportament foarte diferit de cel al bărbaților.

4. *Relația cu morții și cu forțele de dincolo*

Întregul ciclu se află sub incidența lumii de dincolo, pentru că ordinea lumii este perturbată. În cadrul lui sunt foarte frecvente pomenirile morților. Ele marchează sărbătorile amintite: *Sâmbăta Duminicii Mari*, *Duminica Mare* (*Duminica Rusaliilor*), *Sâmbăta Rusaliilor*, *Rusaliile* și *Împrăștierea Rusaliilor*, toate având multe afinități între ele. Iată de ce am considerat necesar să le analizăm împreună.

Marea frecvență a pomenirilor morților însoțește pragurile anului (mijlocul anului, ca și începutul lui), când, potrivit mentalității tradiționale, hotarele obișnuite dintre lumea viilor și cea a morților dispar și urmează să fie reactualizate cu ajutorul practicilor rituale¹⁰⁷.

Sâmbăta Duminicii Mari este o mare sărbătoare de comemorare a morților, iată de ce i se mai spune *Sâmbăta Morților* (la nord și la centru), *Moșii Mari* sau *Moșii de Vară* (la sud). În alte localități, dacă familiile n-au reușit să comemoreze morții în prima zi, e primit s-o facă în cea de-a doua zi, adică la *Duminica Mare*. La aceste sărbători, ca în orice alte zile de pomenire a morților, darurile se fac până la răsăritul soarelui, adică înaintea oricăror altor lucrări. Vechea tradiție cerea ca pomenele să fie făcute la cimitir, peste mormintele răposaților, împodobite și ele cu frunzari verzi și udate în timpul ritului pomenirii.

¹⁰⁷ Mircea Eliade, *Mitul eternei reînnoiri*, în *Eseuri*, București, Editura Științifică, 1991, p. 47; Andrei Oișteanu, *Motive și semnificații mito-simbolice în cultura tradițională românească*, București, Editura Minerva, 1989, p. 12.

Dar, începând din a doua jumătate a secolului XX, comemorarea morților s-a localizat treptat în sate. Până în prezent, obiceiul pomenirii morților la cimitir s-a păstrat în Bucovina, sporadic în satele de la nord și în cele de pe malul Prutului.

Ofrandelor din aceste zile constau în alimente și vase. Pentru comparație, trebuie să amintim că în cadrul altor zile de pomenire se mai dau, în afară de acestea, și piese de vestimentație, încălțăminte, tot felul de obiecte de uz casnic care servesc la întreținerea vieții. Cerința pomenirilor din ciclul remarcat este ca vasele care se dau de pomană să fie de tradiție foarte veche. Adică străchinile, farfuriile, ulcioarele, burluiele, castroanele și cămile trebuie să fie din lut. Ele se mai numesc *bocne*. La fel, lingurile date de pomană trebuie să fie din lemn. Prin aceste prescripții, ritualul promovează materiale cât mai primare, menținând și în acest mod relația directă a oamenilor cu natura. Această apropiere de natură este predominantă în toate acțiunile rituale ale perioadei, inclusiv în alimentele dăruite, care sunt primare, fundamentale.

Alimentul cel mai frecvent dăruit în aceste zile de sufletul morților este laptele. Se dau vase cu lapte fiert cu păsat, frecăței, tăieței, tocmagi sau fidea. În căni, burluie, ulcioare se dă apă sau vin. La gura acestor vase se leagă șiraguri de cireșe coapte, turte dulci, covrigi¹⁰⁸. În întreg arealul, deasupra vaselor cu lapte se așează un colac. Prin această suprapunere de vase și alimente se imaginează un spațiu, o cale transcendentă către lumea morților. Laptele, ca aliment perfect, primordial, dar și ca un produs direct al consumului de iarbă de către vitele albe, are cele mai multe implicații rituale. La Tartaul (Cantemir) se dă de pomană lapte cu mărar, pentru a avea pe cea lume râuri de lapte. În prima jumătate a secolului XX, unii gospodari duceau vaca de lapte la o familie cu mulți copii, „o lăseau în *Săptămâna Rusaliilor* s-o mulgă cealaltă familie și să mănânce copiii laptele, crezându-se că după aceasta vaca va da și mai mult lapte”¹⁰⁹.

Și formele de pâine oferite de pomană în aceste zile se încadrează într-un sistem coerent. Așa cum se știe, laptele cu păsat, frecăței, tocmăgei sau tăieței reprezintă un aliment simplu, preparat prin fierbere. Aceste bucate sunt specifice tuturor românilor. Alte preparate din făină de grâu, reprezentând forme mai evoluate ale pâinii,

¹⁰⁸ Ideea persistă în literatura de specialitate. A se vedea și Ofelia Văduva, *Magia darului*, București, Editura Enciclopedică, 1997, *passim*; Varvara Buzilă, *op. cit.*, p. 174-209.

¹⁰⁹ Petre Ștefănuță, *op. cit.*, p. 181.

înregistrează arii mai mici. Conform vechii tradiții, femeile din satele de codru trebuiau să coacă *alivenci*. În satele de pe malul Prutului erau date de pomană *lipii* sau *prescuri*, în cele de pe malul Mării Negre – *turte*, care reprezintă o următoare etapă de dezvoltare a pâinii. Aluatul *turtelor*, *lipiilor* și *prescurilor* este preparat fără fermenți, modelat în formă de disc, incizat cu țevia de stuf, fusul, furculița, paharul sau știuletele de porumb cu grăunțe etc., urmele acestor obiecte formând, de cele mai multe ori, imaginea crucii¹¹⁰. După ce sunt coapte, ele sunt puse pe vasul cu lapte/apă sau vin roșu, iar deasupra lor se pun neapărat trei cepe verzi sau trei usturoi verzi, flori de trandafir, apoi toate sunt date de sufletul morților. Ceapa și usturoiul trebuie să fie plante întregi, adică să aibă mustățile (rădăcinile), rizomul și cozile întregi. Această prescripție a ritualului este pusă de majoritatea informatorilor în relație cu credința că morții de sufletul cărora se dau de pomană alimentele, în caz că sunt în iad sau rătăcesc între lumi, se pot apuca de mustățile cepii/usturoiului și pot ieși de acolo ca să treacă în rai. Alte femei spun, mai simplu că ceapa și usturoiul te scot din iad, de aceea este obligatoriu să le dai de pomană întregi¹¹¹. „Când duc frunzarii, dau de pomană lichii, cu usturoi sau ceapă verde, cu mustăți cu tot. Dacă nu rupi mustățile mai poți trece o vamă după moarte”¹¹².

Pe o arie și mai extinsă, cuprinzând întregul spațiu cercetat, se oferă de pomană *plăcinte* (numite *vărzare*) cu varză, mărar, leuștean, cireșe amare, vișini sau plăcinte cu brânză, având deasupra ceapă sau usturoi și flori de trandafir. Cea mai evoluată formă a pâinii utilizată în același scop este colacul, amplasat, de obicei, pe vasul cu lapte. O altă condiție specifică acestor daruri este că ele sunt așezate pe o pânză, așternută la rândul ei pe iarbă.

Deci, stratificarea darului reprezintă o etalare a simbolurilor, un text format din obiecte. În acest text sunt actualizate semantic mai multe limbaje: cel al vegetației (iarba verde, trandafirii înfloriți, ceapa și usturoiul ternare ca structură, ca să poată străbate cele trei nivele ale lumii), pânza albă, ca un mediator între lumi, vasele cu lichide, având aceleași roluri, formele rotunde ale copturilor, semnul crucii, care unește orizontala și verticala lumilor; materialele din care constau ofrandele

¹¹⁰ V. Buzilă, *op. cit.*, p. 224, pl. 20.

¹¹¹ Câșlița-Prut (Vulcănești), inf. Chiperi Maria, n. 1920, înr. 1988.

¹¹² Bălănești (Ungheni), inf. Ileana Macovei, n. 1933, înr. 1988; Negrea, (Hâncești), inf. Sofia Stanciu, n. 1919, înr. 1989.

(aluat copt, fermentat sau nu, umplut cu primele roade – în cazul *vârzarelor* – sau cu brânză, care este un produs din lapte fermentat), dar și culorile pe care acestea le întrunesc (alb, verde, roșu). Trebuie să remarcăm că numai în aceste zile din an se dau de pomană trandafiri. Acest dar constituie o reminiscență din obiceiurile vechilor romani, care puneau în zilele de *Rozalii* trandafiri înfloriți pe morminte.

Beneficiarii principali ai darurilor de la *Sâmbăta Duminicii Mari* și *Duminica Mare* sunt copiii. În satele românești din regiunea Cernăuți, până prin anii 60-80 ai secolului al XX-lea, erau făcute special pentru ei multe vase (olcuțe) ce se asemănau cu niște jucării, pentru ca după ce le primeau cu lapte, copiii să se joace cu ele. Tradiția le-a rezervat acest rol pentru că laptele este alimentul perfect al hranei copiilor. Ei știu să se bucure de darurile primite, pot să mănânce cu poftă, respectând în acest mod două criterii esențiale pentru ca pomană să fie primită, adică să traverseze transcendent spațiul dintre cei vii către cei morți. Tot copiii, conform unei datini generalizate, primeau de pomană primele cireșe coapte. În special dăruiau cireșe copiilor mamele care aveau copii morți¹¹³.

Aceleași vase și alimente sunt dăruite în zilele de *Rusalii* și la *Împrăștierea Rusaliilor*, cu singura deosebire că destinatarii acestora sunt deja maturii. O altă particularitate a *Duminicii Mari* și a sărbătorii *Rusaliilor* este că fiecare femeie dă ofrande de pomană de sufletul celor morți, dar și daruri de sănătatea sa. În ambele cazuri, darurile sunt din categoria celor amintite. „De Rusalii se dau de pomană ulcioare, oale, străchini de lut cu lapte sau apă, cu șiraguri de covrigi, bomboane. Numai femeile dau de pomană de sufletul morților dis-de-diminează tare ca să iasă Rusaliile din schini și să le ducă la Dumnezeu, să nu ne zgâlțâie pe urmă. Dacă vrei, dai de sănătatea ta”¹¹⁴, „să se ducă sănătoase la locul lor”¹¹⁵.

În tradiția unor localități, simbolurile mortuare devin și mai evidente. Sunt dăruți de pomană pomi împodobiți cu poame, asemănători cu cei de la înmormântare, având înșirate dulciuri și cireșe coapte între ramuri, fiecare fiind înfipț în colacul numit *pomul vieții* (de formă spiralică, ca sorbul pământului), ceea ce trimite clar către simbolurile trecerii în lumea de dincolo¹¹⁶.

¹¹³ Gheorghe Pavelescu, *op. cit.*, p. 11; Petre Ștefănuță, *op. cit.*, p. 182.

¹¹⁴ Gordinești (Edineț), inf. Elena Seu, n. 1928, înr. 1990; Cernoleuca (Dondușeni), inf. Raisa Bejan, n. 1925.

¹¹⁵ Colonița (Chișinău), inf. Graur Pelaghia, n. 1925, înr. 1988.

¹¹⁶ Bobulești (Florești), Florițoia Veche (Ungheni); V. Buzilă, *op. cit.*, p. 186.

În tradiția sud-est europeană sărbătorile de primăvară și de la începutul verii, fiind sub incidența regenerării, au conexiuni și cu lumea morților, cu fertilitatea câmpurilor. Pentru că, în culturile agrare, morții sunt deținătorii manei, rodniciei câmpurilor¹¹⁷.

Rusaliile reprezintă o sărbătoare complexă, cum nu mai este alta în an. În aceeași zi se dau pomeni pentru cei vii, pentru cei morți și pentru personajele mitice – Rusaliile. De regulă, în celelalte zile de pomenire sunt comemorați fie numai morții, fie numai cei vii, fie se fac ofrande numai pentru personajele mitice.

Este important că la Rusalii fiece femeie dă jertfe de sănătatea sa. În acest mod se subliniază încă o dată relația directă între femei și Rusalii. Alte femei dau de sănătatea Rusaliilor, ca să le îmbuneze să plece, o a treia parte dau de pomană de sufletul morților. În timpul săvârșirii actului de dăruire a pomenii se amintește numele celui pentru care faci pomana, altfel pomana nu ajunge la destinație.

Darurile oferite la marile sărbători ale acestui ciclu sunt în conformitate cu semnificațiile acestora. Ele implică în mod obligatoriu vase făcute din materiale primare întreținând relația directă cu natura. În vase se toarnă lichide ideale sau primare: lapte, uneori apă sau vin. Pâinea rituală dăruită înregistrează de asemenea toate etapele devenirii ei: făinoasele destinate fierberii (stare primară a prelucrării făinii în aluat), lipiile și prescurile (stare intermediară), plăcintele completează aceste etape, pentru ca colacul (acestea reprezentând altă fază superioară de prelucrare termică a aluatului) să încheie șirul. Actualizând formele istorice ale pâinii și alte simboluri ce țin de structura lumilor, fiind concomitent și mediatorii acestora, comunitățile tradiționale au urmărit prin utilizarea rituală a acestor simboluri obiectualizate reinstaurarea echilibrului lumii și renovarea relațiilor dintre membrii comunității.

Deși se încearcă încadrarea lelelor, Rusaliilor în lumea celor morți, ieșirea lor la suprafață de aici și retragerea lor în aceleași zile cu ceilalți morți, multele pomeniri ale morților în această perioadă, totuși, practicile rituale denotă mai degrabă condiția lor de zâne protectoare ale vegetației.

---

¹¹⁷ Mircea Eliade, *Tratat de istorie a religiilor*, București, Editura Humanitas, 1992, p. 322-326; Dumitru Pop, *Obiceiuri agrare în tradiția populară*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1989, p. 24; Ofelia Văduva, *op. cit.*, p. 130-140.

5. *Mari comuniuni alimentare*

În perioada luată în discuție, la diferitele ei sărbători, au loc mai multe comuniuni alimentare. Despre micile comuniuni alimentare la care participă copiii, ca fiind cei mai favorizați actanți ai sărbătorilor, și despre împărțirea de alimente, realizată de către femei la cimitir și acasă, am amintit deja. În afară de acestea au loc și comuniuni alimentare mari, care întrunesc diferite grupuri sociale și reactualizează relațiile din interiorul colectivităților. Vom prezenta trei dintre ele, pentru a observa cum sunt armonizate relațiile sociale, la un nivel superior al complexității lor, în cadrul comunităților sătești.

În localitățile din sudul Bugeacului în *Sâmbăta Duminicii Mari* sau la *Moșii Mari*, numiți și *Moșii de Vară*, tinerii care s-au căsătorit în timpul anului, adică după *Paștele* din anul trecut, invită în ospete toți nuntașii care au jucat la nunta lor. Tinerii pregătesc bucate și băutură, amenajează mesele și-i primesc pe foștii nuntași, care aduc diferite cadouri, constând din alimente și obiecte necesare în gospodărie. Între acestea *pupăza pe colac*, este un dar obligatoriu, reprezentând în limbajul pâinii de ritual, simbolul căsătoriei celor doi¹¹⁸. Tot la această întrunire se repetă un dialog care a avut loc între nași și fini la sfârșitul nunții. Tinerii țin mâna dreaptă pe doi colaci suprapuși, ce stau dinaintea lor. „Ce flori sunt acestea?” – întreabă nașii, arătând la colaci. „Pâine și sare și fața (sau cinstea) dumatăle, nașule”, răspund ei. „De pâine și sare să aveți parte și să ne purtați cinstea”, încheie nașii¹¹⁹. Această întrunire are rolul, pe de o parte, de a verifica cum s-a acomodat tânăra familie la cerințele vieții, iar pe de alta, de a le oferi un nou sprijin pentru integrarea ei socială. Începând cu această zi se socoate că tinerii *au intrat în rând cu lumea*, au deveni membri cu drepturi depline ai comunității căsătoriților, în consecință pot boteza, pot cununa.

Dar cele mai generalizate, ca participare de oameni, comuniuni alimentare erau practicate la *Rusalii*. La nivelul întregului spațiu investigat se disting două comuniuni: una, în exclusivitate a femeilor și alta a comunității familiilor, unite în jurul unei fântâni sau a unui izvor de la care iau apă.

Petrekerile femeilor erau organizate, după datină, în afara vetrei satului, întrunind toate femeile din sat. Întrunirile sunt cunoscute sub

¹¹⁸ V. Buzilă, *op. cit.*, p. 100-107; 158-159.

¹¹⁹ *Ibidem*, p. 156-157.

câteva nume, fiecare fiind în consens cu semnificațiile ei comune. Cel mai răspândit nume al sărbătorii, întâlnit în întreg spațiul cercetat, inclusiv în satele de la est de Nistru, cele din sudul Bugeacului și din Bucovina este *Iarbă verde* (uneori sub forma *La iarbă verde*, *Pe iarbă verde*). Insular, sunt răspândite și alte denumiri, având conotații directe cu semnificațiile sărbătorii. În satele de la nord-est, inclusiv în cele din raionul Kotovschi, Ucraina, ea este numită *Nalba*, *Pe nalbă*, *A bea pe nalbă*, nalba fiind o plantă magică a sporului de lapte, iar în satele de codru *Pe veretcă* și în cele nistrene *Pe luncă*, *Pe pagiște*. Dar, de cele mai multe ori, celelalte denumiri sunt utilizate ca sinonime cu *Iarbă verde*. Observăm că prin numele comuniunii este actualizat mai frecvent cadrul natural în care ea se desfășoară.

Și ca nume, și ca scenariu, și ca performeri, sărbătoarea este foarte veche, pierzându-și originile în adâncul timpurilor. Prima mențiune despre ea datează din 1884 vizând realitățile satului Taraclia, județul Bender. Conform descrierii făcute de preotul din localitate, petrecerea femeilor, numită *Iarbă verde*, se desfășura în afara satului, pe iarbă verde, la o masă improvizată, încărcată cu de toate: rachiu, pâine, ceapă, usturoi, pește. Femeile sărbătoreau în jurul mesei, se veseleau și ospătau, purtând pelin la brâu, ca să nu fie luate de Rusalii¹²⁰. O referire la sărbătoare face și Gh. Pavelescu în perioada interbelică, privind obiceiul din Transnistria, amintind și despre dăruirea pomenilor în cadrul acestei mese¹²¹.

Pe parcursul unui secol obiceiul nu s-a schimbat mult. Ca măsură generală de precauție contra Rusaliilor se bea vin cu pelin pe iarbă. După ce dis-de-diminează duceau frunzarii la apă, adică *udau frunzarii* și dau de pomană, femeile umpleau coșurile și traistele cu bucate și băutură pregătite în acest scop, se adunau la început pe mahalale, ca mai apoi să meargă în grupuri la locul stabilit, în locuri mai îndepărtate de ochii lumii. Pe iarbă așterneau o față de masă lungă și țoluri în jurul ei. Puneau întâi pe masă tot ce au adus pentru a da de pomană și începeau masa oferindu-și reciproc ca pomene vase cu lapte, vin sau apă, diferite alimente, făcând un fel de schimb. „Dau de pomană: colaci, plăcinte, saralii, găluște, vin, usturoi și ceapă verde. Usturoiul și ceapa verde dați de pomană la *Iarbă verde* – te scot din iad.

¹²⁰ s. Taraclia, județul Bender, manuscris, 1884, păstrat în Arhiva Bibliotecii Academiei de Științe a Ucrainei, Kiev, p. 20 avers.

¹²¹ Gheorghe Pavelescu, *op. cit.*, p. 11.

Te anini de mustețile lor și ieși din iad”¹²². Aranjează apoi masa cu toate bucatele și băutura aduse de acasă și câștigate ca ofrandă și încep să mănânce, să cinstească de sănătatea lor și a *Rusaliilor*. „Puneau pe masă vin roșu, copturi de tot felul, boabe fierte, verzături. Participau la ospăț numai femeile. Mâncau, beau, se veseleau. Femeile tinere se mascau, făceau glume destul de chipărate, se trăgeau cu căruciorul sau cotiga, băteau în căldări, în capace, ca să facă gălăgie cât mai mare. Pe bărbații care le ieșeau în cale în timpul petrecerii, îi băteau, înjosindu-i în fel și chip. Femeile bătrâne așa și spun: „Ne duceam pe nalbă, că atâta odihnă om avea pe ceea lume, cât am stat pe iarbă”¹²³. Femeile cântau, jucau, chiuiiau, se veseleau fără nici o limită, până oboseau ori se apropia seara. Reveneau pe la casele lor reconfortate, ascultătoare și harnice, cum le cerea să fie moralitatea tradițională.

Prin anii '70 ai secolului XX, când implicarea femeilor în munca colectivă pe câmp era dirijată insistent de conducerea gospodăriilor agricole, ele erau nevoite să iasă la lucru de Rusalii, lucrau jumătate de zi, purtând pe ascuns pelin și usturoi la cingătoare, iar apoi se adunau pe iarbă și se odihneau, se veseleau. Tot atunci au început să fie antrenate în aceste petreceri și fetele împreună cu mamele lor (Sofia și Pelenia, Drochia). La Cuza Vodă, Vulcănești, sărbătoarea *Iarba verde* se mai numește *Străchini verzi*, de la străchinile dăruite de pomană. Pe vremea existenței colhozurilor, jumătate de zi lucrau, iar după amiază se adunau împreună la masă mai multe femei cu străchini de lut, în care era apă, iar deasupra trandafiri sau lapte (cu bulgur, orez). În străchini erau puse tot atâtea linguri noi-nouțe de lemn câți morți pomenea familia, ca și cum ei participau imaginar la masă. Se mai împărțeau și turte cu ceapă verde deasupra. Toate pomenele erau așezate pe o pânză albă. Femeile dau de pomană una la alta, de sufletul morților. Apoi mâncau, făceau veselie¹²⁴.

În toate localitățile, în cadrul acestei comuniuni se consuma vin sau, mai rar, rachiu cu pelin, ca un remediu contra Rusaliilor, fapt ce avea un efect halucinogen, care stimula în grupul de femei un comportament atipic, apropiat de orgie. El mai este practicat doar la *Ziua moșei*¹²⁵. Sărbătorirea în spații sălbatice presupune o comuniune a

¹²² Gangura (Căinari), inf. Nina Țurcanu, n. 1926, înr. 1994.

¹²³ Sofia, Drochia, Inf. Rotaru Ana, 1926, înr. 1989.

¹²⁴ Cuza Vodă (Vulcănești), inf. Polixenia Balacci, n. 1927 și Teodora Ajder, n. 1925, înr. 1987.

¹²⁵ Varavara Buzilă, *Ziua Moșei*, în „Pyretus. Anuarul Muzeului de Istorie și Etnografie din Ungheni”, anul I, nr. 1, 2001, p. 100-105.

femeilor cu Rusaliile. O îmbunare, o așezare a acestora la locul lor, pentru a nu mai deranja lumea celor vii. La Utconosovca, aflată în sud, sărbătoarea se numește *Iarbă verde* sau *Ciuda morților* pentru că aceștia sunt nevoiți să revină împreună cu Rusaliile de unde au venit. Aici se dau de pomană turtișoare făcute din aluat dospit, deasupra cu ceapă verde, usturoi, sare, o cană de apă de sufletul morților¹²⁶. Dacă Rusaliile cădeau în prima zi de post, la *Sânchetru* (Sf. Petru), bucatele servite erau tot de post. Între ele predominau boboasele: năutul, bobul, fasolea, linte, dar și sarmalele, vârzările, turtele, colacii, hulubașii, pupejoarele.

A treia comuniune avea loc tot la *Rusalii*, fiind anticipată de curățirea fântânilor. Pe vremuri, ca și acum, în această zi trebuiau curățite (rânite – la nord) toate fântânile și izvoarele din vatra satului, să fie reparate și întărite podurile și punțile de peste ape. Aceste lucrări sunt executate numai de bărbați, fiind respectate după scenariile vechi. La curățitul sursei de apă vin toți bărbații care iau apă din respectiva fântână sau izvor, începând lucrările dis-de-dimineată. În fântână coboară un bărbat-fântânar dintre cei mai voinici, curat din punct de vedere ritual, care are responsabilitatea de a umple un ciubăr cu apă din fântână, preluat de alți oameni și ridicat sus, pentru a-l descărca. Acțiunea se repetă până scot toată apa din fântână, apoi curăță mâlul și toate câte s-au acumulat timp de un an pe fundul fântânii. La Trebujeni, Orhei, tot ce a fost găsit pe fundul fântânii se numesc *Rusalii*:¹²⁷. La Obreja Veche, Fălești, toamna pun în apa fântânii galoane cu vin. Vara când le curăță, scot vinul pentru a-l bea la masa comună¹²⁸.

Astfel, la *Rusalii* toate sursele de apă din bătătura satului sunt curățite, „ca apa să se înnoiască”, spun bătrânii. În timp ce femeile desfundă cuptoarele cu oale cu bucate, bărbații termină de lucru la fântână/izvor, pod/punte. Apoi, nu departe de acestea, pe un loc cu iarbă, ele așează fețe de masă, improvizând o masă mare la care să încapă toți cei care iau apă din fântână/izvor. Când toți bărbații sunt așezați, femeile încep să le împartă de pomană. Pe umerii fântânarilor care au lucrat la fântână ele pun ștergare, prosoape sau cămăși, le mai dau căldări pentru apă, adică cam aceleași daruri ca la sfințirea fântânii. Apoi tuturor celor prezenți li se dăruiesc vase cu apă sau vin, colaci.

¹²⁶ Utconosovca (Tatarbunar, reg. Odessa), inf. Argint Parascovia, n. 1941, înr. 1984.

¹²⁷ Trebujeni (Orhei), inf. Buzilă Nicolai, n. 1916; Afanasie Sânchetru, n. 1918, înr. 1973.

¹²⁸ Obreja Veche (Fălești), inf. Elena Bodrug, învățătoare, n. 1941, înr. 2003.

Femeile așează bucatele pe masă, aducând străchini mari cu plăcinte, sarailii, învârtite, oale cu sarmale, cartofi, verdețuri. O parte din bucate trebuie să fie calde, încât aburii lor să se ridice la morții din familii, ca în acest mod să participe și ei la ospăț. Bărbații pun câte o vadră de vin, ulcioare, și toată lumea se așează la masă, ospătează, urând băutura în cinstea fântânarilor, pentru izvor curat și puternic. În Băcioi, Ialoveni, masa o fac în fiecă an la un alt gospodar, aducând fiecare de acasă mâncare și băutură. Iar femeia-gazdă dă de pomană tuturor celor prezenți vase și pânze¹²⁹. În alte sate, după curățire, fântânile erau sfințite. Conform unor credințe răspândite fântâna trebuie curățită în tot anul la *Rusalii*, altfel seacă apa, se oprește izvorul.

Bucatele de pe masă și darurile oferite sunt asemănătoare cu cele de la comuniunea femeilor, făcută în afara satului, pe iarbă verde. Și scenariul nu diferă cu mult. Către sfârșitul ospățului cei mai cu inițiativă se maschează, se deghizează, fac glume, cântă, se veselesc. Dar veselia nu degradează în orgii ca în primul caz.

La *Iarbă verde* femeile își verifică și consolidează anumite valori ale grupului, trăind un spectru bogat de emoții, pe care nu și le pot permite în alte condiții. După această zi ele vor fi iarăși ascultătoare, răbdătoare, moraliste. Și în cazul ospățului de lângă sursa de apă are loc o refortificare a relațiilor în grupul de vecini, unit prin conviețuire în jurul unei fântâni (izvor, pod, punte). Ambele obiceiuri coexistă uneori în același sat. În altele ele există separat. Mai vechi dintre ele este cel al comuniunii femeilor. S-ar putea ca în rezultatul practicării lui, să se fi produs o schimbare în sistemul de valori și modelul lui să fie preluat și aplicat într-o altă componentă, de comunitățile de familii, unite după principiul vecinătății.

Recapitulând semnificațiile acestui segment temporal, vom sublinia că *Duminica Mare* se anunța ca o sărbătoare a exuberanței vegetației, dar, pentru a întreține puterea ei, sunt actualizate și celelalte elemente principale ale universului datorită cărora vegetația trăiește. Deja la *Rusalii* perioada se concentrează cel mai mult pe puterea apei. Astfel, în *Sâmbăta Rusaliilor*, care se mai numește și *Sâmbătă Morțească*, oamenii udă mormintele, dau de pomană vase cu apă, lapte sau vin, în credința că pe ceea lume ele se vor preface în fântâni cu apă¹³⁰.

¹²⁹ Băcioi (Ialoveni), inf. Maria Păvălache, n. 1920, înr. 1988; Maria Cărauș, n. 1930, înr. 1994.

¹³⁰ Petre Ștefănuță, *op. cit.*, p. 188.

Vom observa că toate lichidele de susținere a vieții sunt reactualizate, spre a nu-și pierde calitățile. În *Sâmbăta Duminicii Mari*, la *Duminica Mare*, dar și la *Rusalii* se dau de pomană aceleași ofrande având ca bază apa, vinul, laptele, primele roade de cireșe, ceapă și usturoi verde. Apoi, toți frunzarii care au stat afișați sunt puși lângă fântână, ca să-i ude apa, până vor putrezi sau sunt aruncați pe apă. Apa este simbolul esențial al regenerării. Recurgerea și la celelalte lichide – vinul și laptele – se face din perspectiva fortificării apei ca lichid. Are loc și o reconsiderare a apelor. Când *Rusaliile* sunt sărbătorite după mai vechea tradiție, atunci sunt curățite fântânile, izvoarele și îngrijite podurile, punțile peste ape.

În Maramureșul din dreapta Tisei și în Bucovina de nord se sfințește apă la răstignirile din capătul satului, apoi, udă cu ea țarina, ca s-o ferească de grindină. Rusaliile ies din ape, locuiesc în ape. De aceea se interzice tulburarea spațiilor lor acvatice în perioada când ele sunt active. După încheierea acestei perioade ele revin tot în ape. Iată de ce frunzarii care au stat ca protecție împotriva Rusaliilor sunt dați pe apă sau sunt aduși la fântână, în conformitate cu credințele că acestea sunt căi de comunicare cu lumea de dincolo. Cine dorea, făcea pomenirea morților ca la Paștele Blajinilor¹³¹.

Marile comuniuni alimentare care se desfășoară în aceste zile au ca funcții principale reglementarea relațiilor dintre comunitățile umane, lumea morților și lumea divinităților, refortificarea relațiilor din interiorul grupurilor sociale, solidarizarea membrilor lor la sfârșitul acestei perioade de trecere. Comuniunile încheie marile scenarii rituale. După ce au fost rezolvate în mod cultural conflictele naturii, sunt purificați, reconfirmați, reactualizați ca entități sociale și oamenii care au contribuit la această primenire cosmogonică.

În loc de concluzii

Perioada calendaristică cuprinsă între *Duminica Mare* și *Împrăștierea Rusaliilor*, analizată din perspectiva utilizării ramurilor verzi, are însemnele unui prag al timpului, când toate cele existente: lumea viilor, lumea morților, lumea divinităților și cosmosul, fiind perturbate ca ritm și condiție, sunt remediate cu ajutorul culturii. Pentru a le readuce la firesc, societățile arhaice operează cu diverse forme

¹³¹ Stroești (Râbnița), inf. Covali Matroana, n. 1921, înr. 1990.

culturale articulate ca funcții și semnificații într-un tot relațional, încadrat în *modelul lumii (imago mundi)*.

La intrarea Rusaliilor, înțelese ca zâne, sub incidența ritului, oamenii, cu ajutorul reprezentanților vegetali, extind spațiul guvernate de natură, înglobându-l și pe cel stăpânit de cultură. Prin practici culturale riguroase elaborate în conformitate cu *modelul lumii*, comunitățile încearcă să echilibreze conflictele din cosmos și din natură. Vegetația, în articulare cu celelalte elemente de bază – apa, pământul, focul – reprezintă miza principală în scenariile mitice de depășire a crizelor cosmice prin mijloace culturale. Incluziunea ramurilor și plantelor verzi și excluderea lor în și din scenariul ritual, are loc prin coordonarea tuturor limbajelor culturii. Sunt sincronizate toate componentele care asigură săvârșirea ritului: timpul, spațiul, performerii concreți pentru fiecare segment, obiectele de ritual, inclusiv cele ce reprezintă codul arboricol, floricol, alimentar, dar și a celui cromatic, sonor, olfactiv etc.

Codul temporal este respectat prin sincronizarea tuturor unităților temporale într-un sistem motivat semantic. Mai veche și mai încărcată de semnificații este perioada când Rusaliile sunt sărbătorite după șapte zile, în cea de-a opta zi. Cele șapte zile sunt cosmogonice, coincid cu perioada de creare a lumii. Omul n-are voie să intervină cu nimic în ordinea lumii, să lucreze, să modeleze ori să creeze ceva. În aceste zile, ca la începuturi, lumea este reciclată. *Duminica Mare* face legătura dintre sărbătoarea *Paștelui*, înțeleasă inclusiv ca zi a reînvierii naturii, și solstițiul de vară ca împlinire a înfloririi, legare a rodului. Toată atenția trebuie îndreptată asupra naturii. E rândul ei să se împlinească, iată de ce sunt interzise toate activitățile de muncă (creatoare ale oamenilor), în special cele cu impact mitologic.

Codul spațial este consemnat prin dispariția hotarului dintre natură și cultură. Natura intră cu însemnele puterii ei regeneratoare frunzării verzi și plantele mirositoare în spațiile culturalizate. După expirarea termenului, scoaterea (petrecerea) Rusaliilor din vatra satului se face treptat, depășind hotarul gospodăriei, la drum, la fântână, lângă altă sursă de apă care asigură comunicarea dintre lumea de aici și lumea de dincolo, în luncă, la iarbă verde.

Este important să se observe cum are loc schimbul natură/cultură în perioadele de criză ale anului. Așa cum remarcăm, la hotarul dintre primăvară și vară, se perturbă ordinea lumii și are loc refacerea ei după același scenariu ca la începutul anului. Schimbul care se face în ambele cazuri, iarna și vara, este de la natură spre cultură.

Codul cromatic apare ca o concentrare și o actualizare de culori: verdele este reprezentat de frunzarii și iarba cu care se împodobesc spațiile locuite de oameni; albul – de laptele, brânza și pânzele care se dau obligatoriu de pomană, vestimentația Rusaliilor; roșul – de trandafirii, vinul, ouăle roșii și pâza care stă pe casă, ori lângă ea. Albastrul este colportat de corovatica introdusă în casă.

Codul vegetalelor este principal în categoria simbolurilor obiectualizate. El operează cu doi reprezentanți principali, unul silvicol – teiul – și altul cultural – nucul –, ca rezultat al vechimii obiceiurilor, și cu alți arbori, mai puțin importanți ca frecvență, care mențin ideea de diversitate și bogăție naturală. Ierburile introduse în interiorul locuințelor, reprezintă registrul de jos al naturii și vin să completeze împreună cu copacii și arborii integritatea sa floristică.

Codul olfactiv este puternic actualizat prin plante cu miros puternic, cu proprietăți volatile: cimbru, corovatică, tei, pelin, odolean, leuștean etc. Contribuie la solicitarea senzațiilor ceapa, usturoiul și leușteanul, utilizate inclusiv în alimentație.

Codul alimentară se bazează pe cel al lichidelor reactualizate: apă, lapte, vin. Sunt dăruite și consumate fructele noi – cireșe coapte, dar și legume proaspete: ceapă, usturoi, mărar, leuștean.

Codul psihohalucinogen, reprezentat de mai multe plante, dar în special de pelin (de vin sau rachiu îmbogățite cu pelin), vine să contracareze posibilele îmbolnăviri psihice generate de Rusalii.

Codul sonor (muzical) este actualizat prin cântatul din fluierașe, țuruiete făcute din tei sau argilă, din țâjâitori făcute din cozi de ceapă, dar și prin pocnitul din frunze.

Codul coregrafic este promovat de Rusalii, ca un mijloc de exprimare a unor fapte care nu cuvântă. Rusaliile sunt remarcabile prin capacitatea lor de a dansa și cânta, de a-i atrage și pe alții în aceste capcane, în special pe bărbații tineri, după care ei aveau dereglări psihice. Pe cât oamenii li se impune un comportament mai limitat, pe atât mai excesive în acțiuni apar Rusaliile. Dansul este ritual, dar implică și reorganizarea energiilor. În consens cu aceste semnificații este și hora Ielelor, care, așa cum precizează Victor Kernbach, „are o semnificație centripetă, nu numai de rotire în cerc închis, dar de constrângere a lumii la o mișcare perpetuă, o împiedicare a acestei lumi

de a se risipi printr-o mișcare centrifugă (existentă în tendința fizică a oricărei rotiri naturale), adică de a se dezvolta în neființă”¹³².

Rusaliile colportă însemnele vechilor divinități protectoare ale întregii naturi. Imaginate preponderent ca tinere foarte frumoase, dar și rele în caz că oamenii nu le respectă spațiul sau condiția neimplicării, îmbrăcate cel mai frecvent în alb, și, doar în cazuri izolate, în negru sau roșu, întrunesc triada culorilor mediatore dintre lumi. Totodată, părul lung și verde al Rusaliilor le desemnează ca ființe ale apelor și vegetației. Un alt detaliu important al aspectului lor exterior este lipsa podoabelor. A purta podoabe înseamnă a demonstra un grad complex al culturii, ceea ce Rusaliile nu reprezintă, pentru că ele, dimpotrivă, aparțin naturii. Ele întruchipează frumusețea naturală, stăpânesc dansul, cântecul, spațiile neculturalizate de om.

Pentru a se circumscrie naturii în perioada de vârf a creșterii vegetației, oamenii deghizează construcțiile, iar prin ele tot spațiul cultural cu verdeață. Folosesc flori și ierburi mirositoare pentru a spori impactul naturii asupra culturii. Se crede că ramurile verzi, cele mai potențate la acea vreme ca senzații olfactive sau ca acțiune antiseptică, au ca scop integrarea în special a femeilor și în general a oamenilor în renovarea, cosmicizarea lumii la începutul celei de-a doua jumătăți a anului.

Sărbătoarea *Rusaliilor* se întâlnește în linii mari la mai multe popoare balcanice într-o versiune apropiată de cea a românilor și la slavii de răsărit într-o formă mai tardivă ca dezvoltare. Ea ține de un substrat foarte vechi, din care tradiția populară, mai puțin creștinismul, au preluat fragmente pe care le-au dezvoltat și menținut, cu mici variante de la cultură la cultură, uneori impregnându-le ca citate în tot cuprinsul perioadei calendaristice cercetate ale aceleiași culturi. Rezumând efortul enorm al cercetătorilor care s-au ocupat de această problematică este necesar să vedem întregul: doctrina promovată este aceeași la toate popoarele; diferă, îndreptățit, modalitățile de manifestare a ei.

În acest context, vom aprecia că obiceiurilor practicate în perioada cercetată de către românii de la est de Prut respectă marele scenariu cultural al ariei românești, apoi al celei balcanice, completându-le cu manifestări reprezentative care îi diferențiază mai mult în raport cu slavii de răsărit. La români, femeile sunt performerii

¹³² Victor Kerbach, *Universul...*, p. 218-219.

principali ai sărbătorilor, iar la slavii de răsărit fetele sunt cele mai active. Slavii nu cunosc obiceiul curățirii fântânilor la Rusalii. Acest act ritual a apărut în cultura românilor și a fost dezvoltat în contextul mai larg al cultului apei. La fel, frunzarii utilizați pentru împodobirea spațiului au un statut semiotic înalt, multe funcții și semnificații. Comuniunile alimentare, organizate de români la sfârșitul perioadei, sunt un mijloc important al reintegrării comunităților în ritmicitatea vieții naturii. Prin ele, oamenii refortifică atât relațiile din interiorul grupului social, cât și cele dintre comunități și natură*.

Abstract

The time from the Great Sunday (the 5th day from Easter) till the Departure of the Rusalii (till the summer solstice) captures many calendared celebrations that are celebrated for centuries. These celebrations take place (are practiced) in order to overcome time crisis generated by the beginning of the second part of the year. It is the time when the Rusalii are active and the whole class of female goddesses, protectors of water, flora, beauty, song and dance.

In order to protect from Rusalii the rural communities decorate all the housings with green lime tree branches (mostly at the south), and inside the house they spread different odor herbs. In thus the nature, via its vegetal representatives, includes also the cultural space, dominating it during eight days usually, or one day as an early influence.

It is a cosmogonic period of reorganization of nature, when the agrarian, forester, aquatic activity is prohibited for people. The irreverence of these prohibitions, according to the popular beliefs, can result in punishment of the people by the Rusalii by inducing psychomotor affectations.

The women are the once that negotiate with the Rusalii. Women are those that water and alimentary alms, mention the dead many a lot during this time, celebrate the Rusalii organizing fests in the open air in fields or forests.

A distinct ritual of this space is the clearance of the wells and springs, done by men only, the men of the village, on the Rusalii celebration. This action means the emptying of water from the wells, cleaning and accurate care of the rigens. The day is ended with a big fest of the families (communion) that consume the water from that source close to the well or spring.

---

* Am scris această lucrare la sugestia onorabilului profesor universitar Dumitru Pop și a tânărului dumisale coleg Bogdan Neagota de la Facultatea de Litere, Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca, fapt pentru care le mulțumesc enorm de mult.